

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

AUŠRA RAMAŠKAITĖ
CIVILINĖS JUSTICIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMO IR ATLYGINIMO TAISYKLĖS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
doc. dr. Ingrida Krolienė

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
1. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ SAMPRATA IR REIKŠMĖ.....	7
1.1. Bylinėjimosi išlaidų sąvoka.....	8
1.2. Bylinėjimosi išlaidų rūšys	10
2. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS IR ATLYGINIMAS.....	16
2.1. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo sąvokų atribojimas	16
2.2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančios teorijos	18
2.3. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių paskirtis	20
3. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMO IR ATLYGINIMO PROCESO ŠALIMS TAISYKLĖS	23
3.1. Pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklė – „pralaimėjęs moka“	24
3.2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas ieškinį patenkinus iš dalies.....	28
3.3. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose	31
3.4. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas, kai byla baigiama nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės.....	34
3.5. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas ypatingosios teisenos bylose	38
3.6. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas esant šalių daugtui	39
3.7. Išlaidų advokato pagalbai apmokėti paskirstymas ir atlyginimas	42
4. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS IR ATLYGINIMAS VALSTYBEI IR IŠ VALSTYBĖS BIUDŽETO	49
4.1. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei.....	51
4.2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš valstybės biudžeto.....	54
IŠVADOS.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	60
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Bylinėjimosi išlaidos lydi kiekvieną civilinį procesą. Didėjant teisminių ginčų mastams¹, globalizacijos ir informacinių technologijų plėtros sąlygomis civilinėms byloms tampant vis sudėtingesnėmis, neišvengiamai didėja ir civilinio proceso kaštai, taigi ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių reikšmė.

Būtų neteisinga, jei bylą laimėjusiai, sąžiningai pažeistas teises gynusiai ginčo šaliai, pralaimėjusi šalis bent iš dalies nepadengtų patirtų bylinėjimosi išlaidų remiantis principu *pralaimėjęs moka*. Kaip pažymėjo M. Reimann, sprendžiant bylinėjimosi išlaidų naštos klausimą šiuo principu vadovaujamosi visame civilizuotame pasaulyje². Jis, kaip pamatinis, įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse³ (toliau – LR CPK) numatant, jog bylinėjimosi išlaidos yra priteisiamos iš bylą pralaimėjusios šalies.

Visgi paskirstyti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo atsakomybę pagal principą *pralaimėjęs moka* ne visuomet lengva, kartais neįmanoma, o jo taikymas kai kuriais atvejais gali nesiderinti su protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais. Principas *pralaimėjęs moka* nepateikia aiškaus atsakymo dėl išlaidų naštos paskirstymo patenkinus tik dalį šalies reikalavimų, užbaigus bylos nagrinėjimą be sprendimo dėl ginčo esmės bei ypatingą teisena nagrinėjamosiose bylose. Aptariamo principo taikymas yra sudėtingas ir kelia abejonių šalies piknaudžiavimo procesinėmis teisėmis atveju.

Nors įsigaliojusiam 2002 m. LR CPK bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės palyginus su ankstesniu reglamentavimu pakankamai išsamios, per dešimtmetį išryškėjo ne viena šių taisyklių teisinio reglamentavimo problema. LR CPK nerandame atsakymų į svarbius klausimus, pavyzdžiui, kaip bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos esant pralaimėjusių asmenų daugumai, kaip turi būti paskirstomos visos bylinėjimosi išlaidos apeliacijos, kasacijos stadijose ir po proceso atnaujinimo, kadangi įstatymas *expressis verbis* reglamentuoja tik žyminio mokesčio paskirstymą ir pan. Atsakymai į dalį kylančių klausimų teismų praktikoje ir negausioje teisės doktrinoje prieštaringi.

Temos ištirimo lygis. Bylinėjimosi išlaidų institutas Lietuvoje iki šiol nagrinėtas nedaug. Iš nedaugelio lietuviškos kilmės mokslinės literatūros šaltinių, be bylinėjimosi išlaidų pagrindų išdėstytų A. Driuko ir V. Valančiaus⁴ bei A. Laužiko, V. Mikelėno, V. Valančiaus⁵ vadovėliuose, bene vienintelis bylinėjimosi išlaidų institutą tyrinėjęs autorius – doc. dr. R.

¹ Nacionalinės teismų administracijos duomenimis 2004 m. pirma instancija teismai išnagrinėjo 149646 civilines bylas, tuo tarpu palyginimui 2013 m. – 183062 civilines bylas // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2014-02-27.

² Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis. – New York, Spreinger, 2012. P. 53.

³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 36-1340.

⁴ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T.2.

⁵ Laužikas A., Mikelėnas V., Valančius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.

Simaitis. Dėmesio verta autoriaus monografija „Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese“⁶ bei kiti šio autoriaus moksliniai straipsniai⁷, kuriuose analizuojamos įvairios bylinėjimosi išlaidų instituto potėmės. Advokatų atlygio išlaidų paskirstymo ypatybės nagrinėjamos J. Grigienės ir P. Čerkos moksliniame straipsnyje „Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje“⁸ bei I. Krolienės straipsnyje „*Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose“⁹.

Užsienio mokslinėje literatūroje bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės nėra nauja tyrinėjimų sritis ir nagrinėjama plačiau. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimus analizavo M. Reimann¹⁰, R. J. Maxeiner¹¹, R. Mathias¹², V. Sagaert, I. Samoy¹³ ir kt. Valstybių išsamią lyginamąją bylinėjimosi išlaidų studiją pateikė Ch. Hodges, S. Vogenauer, M. Tulibacka¹⁴. Tarpnacionaliniu lygmeniu bylinėjimosi išlaidos ir jų naštos skirstymo taisyklės Europos Sąjungos valstybėse narėse analizuojamos Europos Komisijos iniciatyva. Minėtos institucijos užsakymu 2007 m. buvo atliktas Civilinio teismo proceso Europos Sąjungoje išlaidų skaidrumo tyrimas¹⁵ bei valstybėse narėse paruoštos bylinėjimosi išlaidų nacionalinės analizės ataskaitos.

Temos naujumas, teorinė ir praktinė nauda. Postūmis nacionalinio bylinėjimosi išlaidų instituto raidoje įvyko įsigaliojus 2011-06-21 d. priimtam Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimui ir papildymui¹⁶ (toliau – 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas), reformavusiam ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles. Nors minėtas įstatymas įsigaliojo jau prieš kelis metus, didesnio mokslo atstovų dėmesio įtvirtintos bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisyklių naujovės nesulaukia. Tuo tarpu

⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius, Justitia, 2007. P. 25.

⁷ Simaitis R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė. 2002. Nr. 45. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas ir paskirstymas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003. Nr. 47; Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė „pralaimėjęs moka“ netinka; Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos: Civilinio proceso kodekso spragų pildymo problematika // Teisė. 2004, Nr. 51; Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų samprata // Justitia. 2004. Nr. 6 (54);

⁸ Grigienė J., Čerka P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje // Teisės apžvalga. 2012, Nr. 2 (9).

⁹ Montvydienė I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109).

¹⁰ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis. – New York, Springer, 2012.

¹¹ Maxeiner. J. Cost and fee allocation in Civil procedure. - Ludwig Maximilian University, Munich, Germany, 2010.

¹² Mathias R. Costs and fees allocation in civil procedure. – New York, Springer, 2012.

¹³ Sagaert V., Samoy I. Cost and fee allocation in civil procedure. International Academy of Comparative Law, 18th World Congress. –Washington D.C, 2012.

¹⁴ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010.

¹⁵ Jean A. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the Europea Union. Country report. Austria. Submitted by Benedikt Spiegelfeld Country Expert. 2007 //

https://e-justice.europa.eu/content/_cost;s_of_proceedin/gs-37-at-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2013-09-07.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.

pagrindinio bylinėjimosi išlaidų institutą nagrinėjusio nacionalinės doktrinos atstovo R. Simaičio dalis teorinių įžvalgų šiandien jau yra pasenusios.

Optimaliai įtvirtintos bylinėjimo išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės svarus ir reikšmingas instrumentas užtikrinant operatyvų, ekonomišką bei teisingą teismo procesą. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro baigiamajame darbe teoriniu ir praktiniu požiūriu atliekama nuosekli bylinėjimosi išlaidų ir pagrindinių bei sudėtingesnių jų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių analizė ieškant atsakymo ar nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės maksimaliai atitinka įstatymo leidėjo siekiamą tikslą, ar vis dėlto, net įvertinus naujausius LR CPK pokyčius, nustatyti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių reglamentavimo trūkumai.

Tyrimo objektas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės.

Tyrimo dalykas. Tiriama bylinėjimosi išlaidų samprata, apibrėžimas, rūšys, bylinėjimosi išlaidų „paskirstymo“ ir „atlyginimo“ terminų atribojimas, išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančios teorijos, bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisyklių paskirtis, bylinėjimosi išlaidų tarp proceso šalių paskirstymo ir atlyginimo taisyklės bei bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš ir į valstybės biudžetą ypatumai.

Vis dėlto, darbo siekis nėra išsamiai aptarti absoliučiai visas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles. Dėl ribotos darbo apimties nors vykdymo išlaidos yra taip pat išskiriamos, kaip bylinėjimosi išlaidų rūšis, atsižvelgiant į tai, jog jų paskirstymo ir atlyginimo reglamentavimas pasižymi specifinių bruožų gausa, ir jų nagrinėjimas galėtų būti atskiro mokslinio darbo objektas, ši sritis darbe analizuojama minimaliai. Nors civilinio proceso įstatymo skyriuje „Bylinėjimosi išlaidos“ tarp bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių numatytos ir piknaudžiavimo procesinėmis teisėmis pasekmės, dėl ribotos darbo apimties analizuojamos tik bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisyklės, nukreiptos prieš piknaudžiavimą procesinėmis teisėmis, tuo tarpu kitos piknaudžiavimo pasekmės, t.y. įpareigojimas atlyginti nuostolius ir bauda, plačiau nagrinėjamos nebus.

Tyrimo tikslas – sistemiškai ir nuodugniai išnagrinėti ir įvertinti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo tarp proceso šalių bei iš ir į valstybės biudžetą taisykles. Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų sampratą ir bylinėjimosi išlaidų rūšis;
2. atskleisti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo terminų esmę, bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančias teorijas bei jas įgyvendinančių taisyklių paskirtį;

3. remiantis teisės aktais, doktrina bei teismine praktika išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo tarp ginčo šalių teoriją, praktiką, išvelgti probleminius reglamentavimo aspektus ir galimus jų sprendimo būdus.

4. remiantis teisės aktais, doktrina bei teismine praktika iširti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo į ir iš valstybės biudžeto reglamentavimo ypatumus, teoriją ir praktiką.

Magistro baigiamojo darbo hipotezė. Atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijų derinimą išreiškiančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės užtikrina optimalų bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą darbe naudojami lyginamasis, loginis ir lingvistinis, istorinis, dokumentų analizės ir apibendrinimo metodai.

Lyginamasis metodas – plačiai darbe taikomas metodas, lyginant ir vertinant skirtingų doktrinos atstovų įžvalgas, lyginant pagal įstatymo raidę, doktrinoje bei teismų praktikoje sprendžiamus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimus. Nacionalinės ir užsienio šalių patirties analizė atskirais bylinėjimosi išlaidų instituto klausimais leido į nacionalinio civilinio proceso įstatymo įtvirtintą reglamentavimą pažvelgti plačiau.

Loginis ir lingvistinis metodai pasitelkiami atskleidžiant teisės normų prasmę įstatymų tekste bei terminų, tokių kaip „bylinėjimosi išlaidos“, „paskirstymas“, „atlyginimas“, „proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai“ ir kt. reikšmes.

Istorinis metodas naudojamas siekiant atskleisti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo reglamentavimo raidą, svarų dėmesį skiriant 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu įtvirtintoms naujovėms.

Dokumentų analizės metodas atskleidžia tarptautinių, Lietuvos ir užsienio valstybių, teisės aktų bei teismų procesinių sprendimų turinį.

Apibendrinimo metodo pagalba susisteminta, analizuota ir apibendrinta teisės aktų, doktrinos ir teismų praktikos medžiaga bei padarytos magistro baigiamojo darbo išvados.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dalys ir išvados. Pirmoje darbo dalyje analizuojama bylinėjimosi išlaidų samprata, pateikiama bylinėjimosi išlaidų sąvoka ir aptariamos bylinėjimosi išlaidų rūšys. Antroje darbo dalyje atribojami bylinėjimosi išlaidų „paskirstymo“ ir „atlyginimo“ terminai, analizuojamos bylinėjimosi išlaidų kompensavimo teisinius santykius aiškinančios teorijos bei paskirstymo ir atlyginimo taisyklių paskirtis. Darbo trečioje dalyje aptariamos pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės, atskirą dėmesį skiriant sudėtingesniems atvejams. Paskutinėje darbo dalyje nagrinėjami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo valstybei ir iš valstybės biudžeto ypatumai. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ SAMPRATA IR REIKŠMĖ

Bylinėjimosi išlaidos – neišvengiamos kiekvieno civilinio proceso sąnaudos. Šių išlaidų sampratą ir esmę padeda atskleisti joms būdingi požymiai, kuriuos svarbu plačiau aptarti.

Visų pirma, bylinėjimosi išlaidos civilinio proceso doktrinoje apibūdinamos kaip *pinigų suma*¹⁷. Šis bylinėjimosi išlaidas apibūdinantis požymis leidžia nustatyti, kas paprastai laikoma bylinėjimosi išlaidomis. Visgi šio požymio nereikėtų absoliutinti – retais atvejais bylinėjimosi išlaidos gali apimti ir nepiniginio pobūdžio sąnaudas, pavyzdžiui, advokato paslaugų apmokėjimą perleistu daiktu arba turtine teise¹⁸.

Antras bylinėjimosi išlaidų, kaip specifinės išlaidų kategorijos požymis – šios išlaidos *apmokamos tam tikrų subjektų*. Teisės doktrinoje¹⁹ šiems subjektams priskiriama šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai, kreditoriai, skolininkai, t.y. asmenys, kurie materialiuoju teisiniu požiūriu suinteresuoti bylos baigtimi. Pažymėtina, jog nors trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų nepriskyrimas bylinėjimosi išlaidų subjektų ratui kritikuotas jau senokai ne tik teisės doktrinoje, bet ir teismų praktikoje²⁰, tačiau oficialiai LR CPK nuostatose trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, teisė į bylinėjimosi išlaidas įtvirtinta tik 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu. Aptariant bylinėjimosi išlaidų subjektų ratą, atkreiptinas dėmesys į tai, jog pagal LR CPK 89, 90 ir 91 straipsnius teismo iš valstybės biudžeto apmokamos išlaidos vertėjams, liudytojams, ekspertams, ir pan. laikomos bylinėjimosi išlaidomis, tad teismas taip pat priskirtinas bylinėjimosi išlaidų subjektų ratui²¹.

Trečia, bylinėjimosi išlaidos – „*procesinių veiksmų atlikimo išlaidos*“²². Tai išlaidos, susijusios su civiliniu procesu, konkrečios bylos nagrinėjimu, o tai reiškia, kad jeigu byla nėra iškeliamą, pareiškėjo išlaidos negali būti laikomos bylinėjimosi išlaidomis. Atkreiptinas dėmesys, jog terminas „bylinėjimosi išlaidos“ neturėtų būti aiškinamas siaurai arba sietinas tik su išlaidomis, patiriamomis ginčui „persikėlus“ į teismą. Remiantis LR CPK 88 straipsnio 1 dalies 8 punkte prie bylinėjimosi išlaidų gali būti priskirtinos ir kitos būtinos bei pagrįstos

¹⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. –Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 304.

¹⁸ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius, Justitia, 2007. P. 25.

¹⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. –Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 304.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-360/2010 išaiškino, jog „šie proceso dalyviai laikytini bylinėjimosi išlaidų paskirstymo subjektais, nes pagal LR CPK 47 straipsnio 2 dalį jie turi tokias pačias procesines teises bei pareigas kaip ir šalys, išskyrus tam tikras įstatymo nustatytas išimtis, susijusias su disponavimu ginčo dalyku, tačiau nesusijusias su bylinėjimosi išlaidomis. Be to, trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, nepripažinimas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo subjektais neatitiktų trečiųjų asmenų instituto paskirties – sudaryti sąlygas nurodytiems asmenims savarankiškai ginti savo teises ir interesus, užtikrinti galimybę spręsti civilines bylas operatyviai ir ekonomiškai“.

²¹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų samprata // Justitia. 2004. Nr. 6 (54). P. 22.

²² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. –Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 304.

išlaidos patirtos iki kreipimosi į teismą, tačiau teismas turi nustatyti konkrečių išlaidų ryšį su byla ir pripažinti tas išlaidas būtinomis ir pagrįstomis²³.

Ketvirta, bylinėjimosi išlaidos – *faktinės arba realios būsimos išlaidos*²⁴. Iki 2003 m. vidurio teismų praktikoje bylinėjimosi išlaidomis kategoriškai buvo laikomos tik faktinės išlaidos. Posūkis formuojamoje teismų praktikoje įvyko po Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 30 d. konsultacijos²⁵, kurioje buvo pažymėta, jog bylinėjimosi išlaidoms priskirtinos ir būsimos bylinėjimosi išlaidos. Pažymėtina, jog būsimąsias bylinėjimosi išlaidas įtvirtina ir „Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos“ 9 punktas, kuriame nurodyta, jog liudytojams, ekspertams ir vertėjams apmokamos būsimos kelionės iš teismo į savo gyvenamąją vietą išlaidos²⁶.

Dar vienas paminėtinas bylinėjimosi išlaidų požymis – šių išlaidų *paskirstytinumas* (atlygintinumas). Byloje dalyvaujantys asmenys, kaip ir valstybė gali atgauti tik tas išlaidas, kurios patenka į bylinėjimosi išlaidų kategoriją ir gali būti teismo paskirstomos tarp anksčiau minėtų subjektų²⁷.

Doktrinoje pažymima, jog bylinėjimosi išlaidos reikšmingos tiek byloje dalyvaujantiems asmenims, tiek ir teismų sistemai (valstybei). Proceso dalyviai, mokėdami bylinėjimosi išlaidas iš dalies prisideda finansuojant teisingumo vykdymo mechanizmą, be to tinkamai reglamentavus bylinėjimosi išlaidų kompensavimo teisinius santykius, bylai laimėjusiai šaliai bent iš dalies atlyginamos jos patirtos išlaidos, suteikiama finansinė pagalba nepasiturintiems asmenims, užtikrinamas civilinio proceso veiksmingumas ir kokybė²⁸.

Išdėstyti bylinėjimosi išlaidų esminiai požymiai atskleidžia šios išlaidų kategorijos specifiškumą. Toliau siekdami nuodugniai išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų sampratą, šia tema gilinsimės į bylinėjimosi išlaidų apibrėžimą bei aptarsime bylinėjimosi išlaidų rūšis

1.1. Bylinėjimosi išlaidų sąvoka

Bendriausia prasme bylinėjimosi išlaidos gali būti apibūdinamos kaip civilinės bylos nagrinėjimo metu patiriamos teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų išlaidos.

²³ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius, Justitia, 2007. P. 25.

²⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 344 dėl „Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002-12-11, Nr. 117-5274.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 30 d. konsultacija Nr. A3-86 // Teismų praktika. 2003, Nr. 19.

²⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas Nr. 344 dėl „Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 117-5274.

²⁷ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų samprata // Justitia. 2004. Nr. 6 (54). P. 24.

²⁸ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P. 13.

Lietuvos teisės šaltinių, kuriuose būtų apibrėžta bylinėjimosi išlaidų sąvoka, yra labai nedaug. LR CPK bylinėjimosi išlaidų sampratos nepateikia. Pažymėtina, jog daugumos užsienio valstybių civilinio proceso įstatymuose, kaip pavyzdžiui Estijos civilinio proceso kodekse²⁹, Prancūzijos civilinio proceso kodekse³⁰, Latvijos civilinio proceso įstatyme³¹, įstatyminis bylinėjimosi išlaidų apibrėžimas taip pat nepateikiamas.

Bylinėjimosi išlaidų sąvokos apibrėžtis pateikiama nacionalinėje doktrinoje. LR CPK komentare nurodoma, jog bylinėjimosi išlaidos yra šalių ir trečiųjų asmenų, pareiškiančių savarankiškus reikalavimus, pareiškėjų, kreditorių bei skolininkų pinigai už teismo atliekamus procesinius veiksmus ir jų patirtos su bylos nagrinėjimu teisme susijusios išlaidos³².

Labai panašiai bylinėjimosi išlaidas apibūdina ir kiti nacionalinės teisės doktrinos atstovai, kurie bylinėjimosi išlaidas apibūdina, kaip pinigus, kuriuos reikia sumokėti už teismo atliekamus tam tikrus procesinius veiksmus, ir pinigines išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu³³.

Išsamesnę, bylinėjimosi išlaidų esminius požymius atskleidžiančią bylinėjimosi išlaidų definiciją pateikia R. Simaitis: „bylinėjimosi išlaidos – tai įstatyme nustatytų rūšių byloje dalyvaujančių asmenų ir teismo (valstybės) pozityviosios faktinės ar realios būsimos, paprastai piniginės, proceso išlaidos, kurios yra susijusios su konkrečios civilinės bylos nagrinėjimu ir teismo gali būti paskirstomos (atlyginamos)“³⁴.

Paminėtini ir užsienio teisės doktrinoje suformuluoti bylinėjimosi išlaidų apibrėžimai. Autoriai R. Martin ir J. Martin bylinėjimosi išlaidas apibūdina kaip išlaidų, susijusių su civiline byla, dalį, kurią laimėjusi byla šalis turi galimybę atgauti iš kitos, pralaimėjusios bylą šalies³⁵.

Platesnę bylinėjimosi išlaidų apibrėžtį pateikia H. C. Black, kuris apibrėždamas šias išlaidas, jas skirto į dvi kategorijas. Anot autoriaus, bylinėjimosi išlaidas sudaro piniginės išmokos, kurios priteisiamos pralaimėjusiai šaliai už laimėjusios šalies patirtas išlaidas kreipiantis į teismą, už vykdymo proceso išlaidas arba tam tikras procedūras bei specialūs mokesčiai ir kitos teismo išlaidos³⁶.

²⁹ 1998 Code of Civil Procedure of the Republic of Estonia // <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>; prisijungimo laikas: 2013-09-19.

³⁰ 2005 Code of Civil Procedure of the Republic France // www.legifrance.gouv.fr/content/download/1962/13735/.../Code_39.pdf; prisijungimo laikas: 2013-09-19.

³¹ 1998 Civil procedure law of the Republic of Latvia. http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191081; prisijungimo laikas: 2013-09-19.

³² Valančius V., Nekrošius V., ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. -Vilnius, Justitia. P.79.

³³ Laužikas E., Mikelėnas V., ir kt. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 333.

³⁴ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P 31.

³⁵ Martin R., Martin J. International Encyclopedia of Laws: Civil Procedure. France. - The Hague London- Boston: Kluwer Law International. P. 93-94.

³⁶ Black H. Black's Law Dictionary:with Pronunciations. – Abridged 6th ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1991. P.2.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, bylinėjimosi išlaidos gali būti apibrėžiamos kaip byloje dalyvaujančių asmenų mokesčiai už procesinius teismo veiksmus ir kitos faktinės arba realios būsimos, paprastai piniginės, su konkrečios civilinės bylos nagrinėjimu susijusios, teismo paskirstytinos (atlygintinos) išlaidos. Nuo bylinėjimosi išlaidų apibrėžimo sampratos yra neatsiejamos ir bylinėjimosi išlaidų rūšys, kurias aptarsime kitame šio darbo poskyriuje.

1.2. Bylinėjimosi išlaidų rūšys

Bylinėjimosi išlaidų klasifikavimas paprastai susijęs su poreikiu nustatyti skirtingą konkrečių bylinėjimosi išlaidų rūšių teisinį režimą³⁷.

Apžvelgiant bylinėjimosi išlaidų skirstymą, pažymėtina, jog, viena vertus, bylinėjimosi išlaidų klasifikavimas ganėtinai įvairus, pavyzdžiui, Vokietijoje skiriamos trys bylinėjimosi išlaidų rūšių grupės: 1. advokatų mokesčiai; 2. teismo mokesčiai; 3. teismo išlaidos³⁸. Austrijoje be advokatų ir teismo mokesčių, išskiriama trečia išlaidų rūšis – šalių turėtos išlaidos³⁹. Ispanijoje bylinėjimosi išlaidas sudaro išlaidos, teismų sistemai išlaikyti ir konkrečios bylos išlaidos⁴⁰. Danijoje⁴¹ bei Graikijoje⁴² bylinėjimosi išlaidos skirstomos į teismo išlaidas, advokatų išlaidas ir antstolių išlaidas.

Kita vertus, beveik visose posovietinėse valstybėse, „*kur bylinėjimosi išlaidų teisinis reguliavimas plėtojosi iš tų pačių šaltinių – 1864 m. Rusijos civilinės teisenos statuto ir 1961 m. SSRS ir Sąjunginių Respublikų civilinio proceso pagrindų*“⁴³, nesunku įžvelgti aiškų bylinėjimosi išlaidų klasifikavimo panašumą, kuris remiasi šių išlaidų skirstymu į teismo mokesčius ir kitas bylinėjimosi išlaidas.

Rusijos ir Ukrainos bei Baltarusijos civilinio proceso įstatymuose įtvirtinta, jog teismo išlaidas sudaro valstybiniai mokesčiai ir išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu⁴⁴. Estijoje bylinėjimosi išlaidos skirstomos į: 1. teismo išlaidas; 2. kitas būtinas proceso išlaidas⁴⁵.

³⁷ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P. 45.

³⁸ Koch H., Diedrich F. International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Germany. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International. 2006. P. 4.

³⁹ Walter H. International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Austria. The Hague-London-Boston: Kluwer Law International. 2011. P. 70.

⁴⁰ Marues G. Portuguese System of Civil Procedure. In civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure. Oxford: Oxford University Press, 2001. P. 430.

⁴¹ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Denmark. Country report submitted by John C. Kyriakides. 2007. P. 8 //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-de-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2013-09-28.

⁴² Ten pat. P. 9.

⁴³ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius : Justitia, 2007. P. 46.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Estonia. Country report submitted by John C. Kyriakides. 2007. P. 9 //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-ee-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2013-09-28.

Šis bylinėjimosi išlaidų skirstymas, dar vadinamas *klasikiniu*, įtvirtintas ir LR CPK 79 straipsnyje, kuriame nurodoma, jog bylinėjimosi išlaidas sudaro: 1. žyminis mokestis; 2. išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu.

Pirma pagal klasikinį bylinėjimosi išlaidų skirstymą šių išlaidų kategorija – *žyminis mokestis*. LR CPK žyminio mokesčio samprata nepateikiama. Teisės doktrinoje žyminis mokestis apibūdinamas, kaip proceso įstatymo nustatyta pinigų suma, kurią šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai ar kreditoriai privalo sumokėti už tam tikrus LR CPK numatytus teismo atliekamus procesinius veiksmus⁴⁶. Teismų praktikoje žyminis mokestis apibūdinamas kaip įstatymų nustatyta, privaloma ir individualiai neatlygintina juridinių ir fizinių asmenų įmoka į valstybės biudžetą, t. y. mokestis, nurodant jo mokėjimo pagrindą bei dydį⁴⁷.

Pažymėtina, jog žyminis mokestis (užsienio šalyse dar įvardijamas kaip teismo mokestis arba proceso mokestis (court/proceeding fee)) yra daugumoje šalių, išskyrus Prancūziją ir Liuksemburgą⁴⁸.

Antra klasikinio bylinėjimosi išlaidų klasifikavimo kategorija – *išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu*. „Civilinio teismo proceso Europos Sąjungoje išlaidų skaidrumo tyrimo ataskaitoje“ (Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union) išskiriamos daugumai valstybių būdingos su bylos nagrinėjimu susijusios pagrindinės bylinėjimosi išlaidų rūšys: advokatų išlaidos, antstolių išlaidos, ekspertų ir vertėjų išlaidos⁴⁹.

Trumpai aptarsime Lietuvoje įstatymų leidėjo (LR CPK 88 straipsnis 1 dalis) išskiriamas su bylos nagrinėjimu susijusias išlaidas. Platesnei šių išlaidų analizei apžvelgsime ir jų ypatumus užsienio šalyse.

Viena iš šių išlaidų rūšių – *bylinėjimosi išlaidų sumos, išmokėtos liudytojams, ekspertams, ekspertinėms įstaigoms ir vertėjams*. Remiantis LR CPK 89 straipsniu liudytojams ekspertams ir vertėjams mokamos kelių rūšių išmokos: 1. kompensacijos už kiekvieną dėl teismo iškvietimo sugaištą dieną dėl atitraukimo nuo tiesioginio darbo ar įprasto užsiėmimo; 2. atlygis už darbą: ekspertams už ekspertizės atlikimą, vertėjams – už vertimą; 3. kompensacija už išlaidas turėtas dėl atvykimo į teismą, važiavimo bei gyvenamosios patalpos nuomos išlaidos, bei dienpinigiai. Nurodytos išmokos mokamos remiantis „Išlaidų, susijusių su civilinės bylos

⁴⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 304.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-111/2012.

⁴⁸ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P. 13.

⁴⁹ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. P.169-184 // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do ; prisijungimo laikas: 2013-09-20.P. 50.

nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarka⁵⁰. Apžvelgiant užsienio valstybėse mokamas sumas ekspertams ir ekspertinėms įstaigoms, pažymėtina, jog šių specialistų užmokesčio reglamentavimas ganėtinai įvairus: daugelyje valstybių taikomas valandinis ekspertų užmokesčio įkainis (pvz. Vokietijoje ir Estijoje), Slovakijoje ir Bulgarijoje ekspertų atlyginimo dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į atliktą darbą ir patirtas išlaidas⁵¹. Vertėjams žodžiu mokėtinos sumos daugumoje valstybių skaičiuojamos pagal valandinius užmokesčius, o vertėjams raštu – pagal įkainius už teksto eilutę arba puslapius. Tačiau yra ir išimčių, pavyzdžiui, Graikijoje, vertėjai raštu ir žodžiu užmokesčių nustato patys⁵². Kaip ir Lietuvoje, daugumoje užsienio valstybių liudytojai turi teisę gauti kompensaciją, apimančią jo/jos išlaidas ir negautas pajamas dėl jo/jos parodymų liudijimo civilinio proceso metu.

Remiantis „Išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo tvarka“ *vietos apžiūros išlaidas* sudaro kelionės į vietą, planų, brėžinių, schemų, nuotraukų darymo bei kitos būtinos išlaidos. Pastebėtina, jog vietos apžiūros išlaidos, kaip atskira bylinėjimosi išlaidų kategorija, nėra būdinga daugumai valstybių. Vengrijoje galimos daikto ar/ir vietos apžiūros išlaidos, o išlaidos, susijusios su įrodymų paieška egzistuoja Čekijoje ir Latvijoje⁵³.

Kita išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu rūšis – *atsakovo paieškos išlaidos*. Mūsų šalyje šias išlaidas sudaro dvi kategorijos išlaidų: 1. asmens, prašiusio paskelbti paiešką, išlaidos – visos faktinės išlaidos, kurios buvo padarytos atliekant asmens paiešką; 2. išlaidos, susijusios su paieška ir valstybės institucijos išlaidos asmens paieškai, kurios apima asmens paieškos skelbimų žiniasklaidoje ar kitose visuomenės informavimo priemonėse išlaidas, valstybės institucijų transporto išlaidas, būtinas paieškai, ir kitas tam reikalingas išlaidas.⁵⁴ Doktrinoje pažymima, jog atsakovo paieškos išlaidos turi būti pagrįstos ir būtinos, beto jomis gali būti laikomos ne tik konkretaus asmens atsakovo paieškos išlaidos, bet ir išlaidos, siekiant nustatyti konkretų atsakomybėn trauktiną atsakovą⁵⁵. Nagrinėjant užsienio šalių bylinėjimo išlaidų rūšis pastebėtina, jog atsakovo paieškos išlaidos paprastai nėra išskiriamos kaip atskira bylinėjimosi išlaidų kategorija.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo aprašo tvarkos patvirtinimo“. Nauja redakcija nuo 2011-10-06 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 120-5662.

⁵¹ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. P.169-184 // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2013-09-20.

⁵² Teismo proceso išlaidos. Graikija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-el-lt.do?member=; prisijungimo laikas: 2013-08-13.

⁵³ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. P. 225-226 // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2013-09-20.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo aprašo tvarkos patvirtinimo“. Nauja redakcija nuo 2011-10-06 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 120-5662.

⁵⁵ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 179.

Dar viena bylinėjimosi išlaidų rūšis – *išlaidos, susijusios su procesinių dokumentų įteikimu*. Remiantis „Išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu civilinėje byloje, dydžių ir mokėjimo tvarkos aprašo“ nuostatomis teismo procesinius dokumentus įteikiant registruotu paštu, per antstolį arba per pasiuntinių paslaugų tiekėjus, įteikimo išlaidas padengia teismas savo lėšomis, išskyrus atvejus, kai byloje dalyvaujanti šalis prašo, kad dokumentai būtų įteikti konkrečiu būdu (šiuo atveju įteikimo išlaidas apmoka pati šalis)⁵⁶. Lyginant su procesinių dokumentų įteikimu susijusias išlaidas užsienio šalyse, pažymėtina, jog dalyje šalių teismo dokumentų įteikimo išlaidos yra įskaičiuotos į teismo išlaidas, kaip pavyzdžiui Čekijoje, Danijoje ir Vengrijoje⁵⁷, tad šalims tiesiogiai jų mokėti nereikia.

Kita išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu rūšis – *išlaidos, susijusios su teismo sprendimo vykdymu*. LR CPK 609 straipsnis ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinta Sprendimų vykdymo instrukcija⁵⁸ (toliau – Sprendimų vykdymo instrukcija) numato, jog teismo sprendimo vykdymo išlaidas sudaro: 1. kiekvienoje vykdomojoje byloje privalomiems veiksams atlikti būtinos vykdomosios bylos administravimo išlaidos; 2) vykdomosios bylos administravimo papildomos išlaidos, patiriamos atliekant atskirus veiksmus konkrečioje vykdomojoje byloje; 3) atlygis antstoliui už vykdomųjų dokumentų vykdymą, faktinių aplinkybių konstatavimą bei dokumentų perdavimą ir įteikimą teismo pavedimu. Atkreiptinas dėmesys, jog doktrinoje ši trinarė vykdymo išlaidų struktūra ir jų dydžiai kritikuotini. Diskusijas kelia abejonės ar pagrįstai turto išieškojimo bylose bendrosios vykdymo išlaidos didėja didėjat išieškomai sumai, kuomet ekonominiai antstolių veiklos tyrimai atskleidė, jog santykinės vieno lito išieškojimo išlaidos mažėja didėjant išieškomai sumai⁵⁹.

Pastebėtina, jog vykdymo išlaidas skirtingose valstybėse reglamentuoja įvairios galios teisės aktai. Lietuvoje vykdymo išlaidų dydį, apskaičiavimo ir apmokėjimo tvarką nustato jau minėta Sprendimų vykdymo instrukcija – tai ministerijos lygmens įgyvendinamasis teisės aktas. Toks reglamentavimas sulaukia ne tik teoretikų bei praktikų, bet ir teisminių institucijų kritikos. Nors dar 2005 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas sprendime konstatavo, jog nustatant bet kokius viešojo pobūdžio turtinius įpareigojimus asmenims, tai privaloma daryti įstatyminio lygio teisės akte, o ne įstatymo įgyvendinamajame teisės akte⁶⁰,

⁵⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. Nr. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu civilinėje byloje, dydžių ir mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Nauja redakcija // Valstybės žinios. 2011, Nr. 131-6257.

⁵⁷ Europos Komisija: Dokumentų įteikimas. Čekija. Danija. Vengrija //

http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_ec_lt.htm; prisijungimo laikas: 2013-10-06.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. Nr. 1R-352 įsakymas „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4682.

⁵⁹ Žolynas M. Vykdymo proceso reformos apžvalga ir teisinis vertinimas. – Vilnius, 2005, P. 11-12.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 25 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d.

vykdymo išlaidų reglamentavimas į įstatyminį lygmenį vis dar „neperkeltas“. Palyginimui paminėtina, jog tuo tarpu Vokietijoje teismų antstoliai gali imti tik tokį užmokestį, kuris numatytas Teismo antstolių užmokesčio įstatyme⁶¹. Antstolių užmokestis Estijoje reglamentuojamas Antstolių įstatymu⁶². Suomijoje antstolių užmokestis nustatomas Vyriausybės potvarkiu⁶³. Taigi ir užsienio valstybėse šias išlaidas reglamentuoja poįstatyminės teisinės galios aktai, visgi tai nepateisina kritikuotino reglamentavimo mūsų šalyje. Pažymėtina, jog vykdymo išlaidos Sprendimų vykdymo instrukcijos nustatyta tvarka yra paskirstomos ir išieškomos antstolio. Dėl ribotos darbo apimties jame apsiribojame tik teismo paskirstomų bylinėjimosi išlaidų analize, tad šiame darbe vykdymo išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės plačiau nagrinėjamos nebus.

Dar viena išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu rūšis – *atlyginimo už kuratoriaus darbą išlaidos*. Šaliai, neturinčiai civilinio procesinio veiksnio ir atstovo pagal įstatymą arba neturinčiai jai atstovaujančio organo, arba kurios nėra žinoma gyvenamoji ir darbo vieta, esant priešingos šalies prašymui, gali būti paskiriamas kuratorius, kuris konkrečioje byloje veiks kaip atstovas pagal įstatymą (LR CPK 39 straipsnio 1 dalis) ir pagal nustatytus įkainius bei tvarką turės teisę gauti atlyginimą už atstovavimą. Mūsų šalyje atlyginimas už kuratoriaus darbą, gyvenamosios patalpos nuomos ir kelionės išlaidos mokamos atlikus visus su atstovavimu susijusius veiksmus arba pasibaigus kuratoriaus įgaliojimams⁶⁴. Kaip nurodyta „Civilinio teismo proceso Europos Sąjungoje išlaidų skaidrumo tyrimo ataskaitoje“ kuratoriaus išlaidos, kaip papildomos bylinėjimosi išlaidos būdingos ir daugumai užsienio valstybių⁶⁵.

Svarbi išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu rūšis – *išlaidos advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti*. Civiliam procese dalyvaujantys asmenys, turi teisę vesti bylą per atstovą (LR CPK 51 straipsnis), tad ypač sudėtingesnių ginčų atveju, asmenys kreipiasi dėl teisinio atstovavimo paslaugų į advokatus ar jų padėjėjus. Lietuvoje, kaip ir daugelyje šalių advokato ir jo padėjėjo užmokestis ir jo apskaičiavimo tvarka nustatoma advokato ir kliento susitarimu (LR CK 6.720 straipsnio 1 dalis, Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 50

įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštarauja LR Konstitucijai.

⁶¹ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Vokietija //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-de-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-09-22.

⁶² Bailiffs Act. Passed 09.12.2009 //

<http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=15&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&tyyp=X&query=kohtut%E4ituri>; prisijungimo laikas: 2014-09-22.

⁶³ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Suomija //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-fi-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-09-22.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu civilinėje byloje, dydžių ir mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Nauja redakcija // Valstybės žinios. 2011, Nr. 131-6257.

⁶⁵ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. P. 227 // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2013-09-20.

straipsnio 1 dalis (toliau – LR advokatūros įstatymas⁶⁶). Plačiau šią bylinėjimosi išlaidų rūšį aptarsime nagrinėdami šių išlaidų paskirstymo ir atlyginimo ypatybes.

Paskutinė įstatymų leidėjo išskirta bylinėjimosi išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu rūšis – *išlaidos, susijusios su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu*. Ši bylinėjimosi išlaidų rūšis į LR CPK nuostatas įtraukta tik įsigaliojus 2011 m. LR civilinio proceso pakeitimo ir papildymo įstatymui. Paminėtina, jog jau iki minėtos nuostatos įsigaliojimo, teismų praktikoje kildavo klausimas ar šios išlaidos yra vykdymo proceso išlaidos, susidariusios vykdomojoje byloje ir išieškomos LR CPK 609 – 611 straipsnių nustatyta tvarka ar turi būti paskirstomos teismo, remiantis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklėmis. Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų kolegija teisingai išaiškino, jog išlaidos, susijusios su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu, turi būti paskirstomos teismo, remiantis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklėmis, o ne Sprendimų vykdymo instrukcijos nustatyta vykdymo išlaidų išieškojimo tvarka⁶⁷.

Be aptartų išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, įstatymo leidėjas suteikia galimybę bylinėjimosi išlaidomis pripažinti ne tik tas išlaidas, kurios tiesiogiai nurodytos civilinio proceso įstatyme (LR CPK 88 straipsnio 1–8 dalys), bet ir išlaidas, atitinkančias šias dvi sąlygas: 1. būtinumas; 2. pagrįstumas. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija:., *teismas turi įvertinti, ar šios išlaidos yra būtinos ir racionalios, ar jos pagrįstos byloje esančiais rašytiniais įrodymais <...>. Teismas neturi toleruoti pernelyg didelio ir nepagrįsto šalies išlaidavimo. Teismui yra suteikta teisė, vadovaujantis sąžiningumo, teisingumo principais bei realumo, būtinumo ir pagrįstumo kriterijais, įvertinti šalių patirtas bylinėjimosi išlaidas bei nustatyti jų dydį, kad nebūtų pažeistas šalių lygiateisiškumo principas*⁶⁸. Taigi vertinant išlaidų būtinumą teismas privalo įvertinti ar nebuvo galima išvengti šių išlaidų, o tuo tarpu pagrįstumo sąlyga reiškia, jog šias išlaidas būtina pagrįsti, t.y. įrodyti.

Apibendrinant užsienio valstybėse išskiriamas su bylos nagrinėjimu susijusias išlaidas, pažymėtina, jog kitaip nei Lietuvoje, dalyje šalių kaip atskiros bylinėjimosi išlaidų rūšys išskiriamos administracinės išlaidos, mokamos už dokumentų popierinių kopijų darymą, taip pat teisėjų kelionės išlaidos, patiriamos teisėjams vykstant į ginčo vietą (Vengrijoje) arba net į užsienio valstybę, kaip pavyzdžiui, Portugalijoje⁶⁹. Latvijoje išskiriama atskira bylinėjimosi išlaidų rūšis, būdinga tik paveldėjimo bylose⁷⁰.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų kolegijos 2011 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-459-340/2011.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2008.

⁶⁹ Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. P.65 // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2013-09-20.

⁷⁰ Ibid, idem.

Taigi Lietuvoje remiantis paplitusiu klasikiniu klasifikavimu bylinėjimosi išlaidos skirstytinos į žyminį mokesčių ir išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu. Be to, įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę prie bylinėjimosi išlaidų priskirti ir kitas būtinas ir pagrįstas, su konkrečios bylos nagrinėjimu susijusias išlaidas. Svarbu pažymėti, jog nors klasikinis bylinėjimosi išlaidų klasifikavimas paplitęs daugumoje šalių, Lietuvoje, kaip ir kiekvienoje kitoje valstybėje, bylinėjimosi išlaidų institutas savitas, kuriam būdingas ne tik savitas bylinėjimosi išlaidų rūšių išskyrimas ir grupavimas, bet ir savitos šių išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės.

2. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS IR ATLYGINIMAS

Paprastai bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimas išsprendžiamas civilinės bylos nagrinėjimo pabaigoje. Kaip nurodoma doktrinoje, šio klausimo tinkamas reglamentavimas ir išsprendimas svarbus tiek proceso šalims, tiek ir valstybei⁷¹.

Kaip pažymi M. Reimann, bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas – reikšmingas civilinio proceso elementas, įgyvendinamas remiantis teisės aktų nustatytais taisyklėmis. Autorius pabrėžia, jog kartu tai sudėtingas turtinis santykis tarp konkrečios civilinės bylos nagrinėjime dalyvaujančių subjektų⁷².

Nagrinėjant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo teisinį mechanizmą šioje darbo dalyje atribosime bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo terminus. Aptarsime bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančias teorijas bei atskleisime bylinėjimosi išlaidų naštos paskirstymo taisyklių įgyvendinamą paskirtį.

2.1. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo sąvokų atribojimas

Bylinėjimosi išlaidų *paskirstymo* ir *atlyginimo* sąvokų nacionaliniai teisės aktai nepateikia. Šių terminų vartojimas LR CPK 93 – 99 straipsniuose nenuoseklus: viena vertus, galime įžvelgti, jog terminą bylinėjimosi išlaidų *paskirstymas* įstatymų leidėjas vartoja reglamentuodamas bylinėjimosi išlaidų teisinius santykius tarp proceso šalių (LR CPK 93, 94 straipsniai), o terminas *atlyginimas* vartojamas aptariant bylinėjimosi išlaidų teisinius santykius, kuomet juose dalyvauja ir valstybė (LR CPK 96, 96¹ straipsniai). Tačiau, kita vertus, terminas bylinėjimosi išlaidų *atlyginimas* vartojamas ir reglamentuojant išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėjimą (LR CPK 98 straipsnis). Taigi įstatymų leidėjas šiuos terminus vartoja nevienareikšmiškai ir painiai.

⁷¹ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P. 4.

⁷² Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis. - New York, Spreinger, 2012. P.53.

Pažymėtina, jog ir nacionalinėje doktrinoje bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo sąvokų aiškinimas ne tik nevienareikšmiškas, bet ir prieštaringas.

V. Valančius ir A. Driukas bylinėjimosi išlaidų paskirstymą apibūdina, kaip teismo veiklą paskirstant išlaidų sumokėjimo našta, pridurdami, jog bylinėjimosi išlaidų paskirstymo institutas apima: 1. vidinius teisinius santykius, susiklostančius tarp byloje dalyvaujančių asmenų (LR CPK 93, 94, 95, 98 straipsniai); ir 2. išorinius teisinius santykius, susiklostančius tarp byloje dalyvaujančių asmenų ir valstybės⁷³. Tuo tarpu bylinėjimosi išlaidų atlyginimą šie autoriai apibūdinama, kaip bylinėjimosi išlaidų paskirstymo dalį, susiklosčius papildomoms aplinkybėms, susijusioms su vienos ar abiejų šalių atleidimu nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo⁷⁴. Nurodytas minėtų autorių terminų atribojimas, siūlant terminą „atlyginti“ naudoti tik kaip paskirstymo dalį, į teisinius santykius įstojus valstybei, kelia neaiškumą, kadangi išlaidos atlyginamos ne tik iš valstybės arba į jos biudžetą, bet jas atlygina ir teismo įpareigota ginčo šalis, iš kurios bylinėjimosi išlaidos buvo priteistos.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ nurodoma termino „paskirstyti“ reikšmė – „padalyti“, tuo tarpu terminas „atlyginti“ paaiškinamas sąvokomis „užmokėti, atsiteisti“⁷⁵. Remiantis aukščiau nurodytais doktrinoje išskiriamais sąvokų „paskirstyti“ ir „atlyginti“ apibrėžimais ir terminų aiškinimu žodyne, bylinėjimosi išlaidų naštos klausimo sprendimas skirstytinas į du etapus: visų pirma, išlaidos yra paskirstomos tarp proceso šalių, antra – yra nustatoma, kokia dalimi ir kas tas išlaidas atlygins – proceso šalis ar valstybė.

Tai, jog bylinėjimosi išlaidų *paskirstymas* yra teismo veikla sutinka ir R. Simaitis, nurodydamas, jog tai „veikla paskirstant bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta tarp byloje dalyvaujančių asmenų ir (arba) tarp jų ir valstybės“⁷⁶, tuo tarpu bylinėjimosi išlaidų *atlyginimą* autorius apibūdinama, kaip „bylinėjimosi išlaidų kompensavimo teisinius santykius, kurie susiklosto tarp byloje dalyvaujančių asmenų ir (arba) tarp jų ir valstybės“⁷⁷. Autorius patikslina, jog bylinėjimosi išlaidų *atlyginimas* yra platesnė sąvoka, kadangi plačiaja prasme žymi bylinėjimosi išlaidų atlyginimo teisinius santykius, tuo tarpu sąvoka bylinėjimosi išlaidų *paskirstymas* apibūdinama tik teismo veiklą šiuose santykiuose⁷⁸.

⁷³ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 359.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://dz.lki.lt>; prisijungimo laikas: 2014-09-27.

⁷⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 147.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat.

Nacionalinėje doktrinoje⁷⁹ sąvokos *paskirstymas* ir *atlyginimas* dažnai naudojamos ir kaip sinonimai. Tuo tarpu administracinių bylų teisenos įstatyme⁸⁰ reglamentuojant bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisykles vartojamas tik terminas *atlyginimas*. Paminėtina ir tai, jog užsienio doktrinoje naudojamas vienas terminas – *allocation* tiek nagrinėjant bylinėjimosi išlaidų naštos klausimą tarp proceso šalių, tiek ir tarp proceso šalių ir valstybės⁸¹. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog vieningo termino *atlyginimas* vartojimas civilinio proceso kodekse taip pat „įneštų“ reglamentavimo aiškumo.

Taigi išanalizavę teisės šaltinių pateikiamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo terminų sąvokas bei atsižvelgiant į tai, jog kiekvienoje civilinėje byloje bylinėjimosi išlaidų klausimo sprendimas apima dvi nuoseklias stadijas, t.y., visų pirma, reikia bylinėjimosi išlaidas tarp proceso šalių paskirstyti, t.y. padalyti ir, antra, nustatyti, kokia dalimi ir kas jas atlygins – proceso šalis ar valstybė, šiame darbe tiek nagrinėjant bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo klausimą tarp šalių, tiek ir tarp šalių ir valstybės, naudosime bylinėjimosi išlaidų *paskirstymo ir atlyginimo* terminus, kaip būtinus apibūdinant bylinėjimosi išlaidų kompensavimo naštos nustatymo etapus. Įstatymų leidėjas, civilinio proceso įstatyme reglamentuodamas bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisykles turėtų atsisakyti bylinėjimosi išlaidų *paskirstymo ir atlyginimo* terminų painedaus vartojimo bei nuosekliai naudoti tik terminą bylinėjimosi išlaidų *atlyginimo* taisyklės.

2.2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančios teorijos

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas sudėtingas procesas, kurio principines nuostatas aiškina keturios istoriškai susiformavusios teorijos: *nubaudimo*, *atlyginimo*, *priežasties ir teisinės gynybos*.

Anksčiausia, dar senovės Romos laikas pradėjusi formuotis bylinėjimosi išlaidų paskirstymą aiškinanti *nubaudimo* teorija, įsivyravusi viduramžiais, galutinai susiformavo XVII amžiaus pabaigoje. – XVIII amžiaus pradžioje⁸². Senovės Romos privatinės teisės gynimo procese *legis actio per saeramento* šalys savo priesaiką dėl teisumo ginče patvirtindavo vadinamuoju *saeramentum*– įmokėta į išdą suma, kurią pasibaigus procesui gaudavo laimėjusi

⁷⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2.; Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 147.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13 – 308.

⁸¹ Vincent Sagaert V., Samoy I. Cost and fee allocation in civil procedure. International Academy of Comparative Law, 18th World Congress. -Washington D.C, 2012; Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010.

⁸² Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 300.

šalis, o pralaimėjusi prarasdavo⁸³. Remiantis nubaudimo teorija bylinėjimosi išlaidų naštos priskyrimas buvo laikomas sankcija (nubaudimu), taikoma šaliai, kurios nenaudai priimtas teismo sprendimas už nepagrįstą kreipimąsi į teismą⁸⁴.

Nubaudimo teoriją pakeitė *atlyginimo* teorija, Europoje įsivyravusi XIX amžiuje. Pagal šią teoriją bylinėjimosi išlaidų našta taip pat priskirtina bylą pralaimėjusiai šaliai, tačiau tai jau sietina ne su pralaimėjusios šalies nubaudimu, o su jos materialine teisine atsakomybe, šios atsakomybės kompensaciniu ir atkuriamuoju poveikiu⁸⁵. Pagal atlyginimo teoriją bylinėjimosi išlaidų atlyginimas – materialiosios teisinės atsakomybės tąsa procesiniuose santykiuose, „*o kaltė dėl proceso sutapatinama su kalte materialiosios teisinės atsakomybės atžvilgiu*“⁸⁶. Atlyginimo teorijos bendroji taisyklė, jog pralaimėjusioji šalis laimėjusiai atlygina visas bylinėjimosi išlaidas, ir šiandien su tam tikromis išimtimis taikoma daugumoje valstybių.

Kaip atsakas į atlyginimo teorijos trūkumus, XIX-XX amžiuje išryškėjo *priežasties* teorija, kuri atiboja bylinėjimosi išlaidų atlyginimo naštos sąsają su šalių materialinių teisių reikalavimų pagrįstumu. Remiantis priežasties teorija, bylinėjimosi išlaidų, atsirandančių vykstant teisminei procesui, „atlyginimo naštos paskirstymui yra reikšmingi tik procesiniai šalių santykiai, jų procesinis elgesys“⁸⁷. Taigi bylinėjimosi išlaidų atlyginimo pareiga tenka šaliai, atlikusiai neteisėtus procesinius veiksmus arba tokius procesinius veiksmus, kurie sukėlė papildomų bylinėjimosi išlaidų. Trumpiau išskiriant šios teorijos esmę galime apibendrinti, jog: skirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas kaltė dėl proceso vertintina pagal procesinius (procedūrinius), o ne materialinius teisinius veiksmus. Priežasties teorijos principinės nuostatos, kaip ir daugumoje šalių, vis labiau įsitvirtina ir LR CPK nuostatose bei teismų praktikoje.

Istoriškai paskutinė susiformavusi bylinėjimosi išlaidų paskirstymą aiškinanti teorija – *teisinės gynybos* teorija. Šios teorijos šalininkai, panašiai, kaip ir priežasties teorijos atstovai, taip pat iš dalies neigia materialinių teisių santykių reikšmę sprendžiant bylinėjimosi išlaidų skirstymo ir atlyginimo klausimą. Pagal šią teoriją asmenų veiksmai dėl savo teisių gynybos vertinami kaip teisėti, o teisėtus veiksmus atliekančiai šaliai bylinėjimosi išlaidų atlyginimo naštos priskyrimas negalimas⁸⁸. „*Jeigu teismas priima sprendimą vienos proceso šalies nenaudai, jos procesinius veiksmus reikia kvalifikuoti kaip neteisėtus ir sukeliančius pareigą atlyginti bylinėjimosi išlaidas. Taigi, iš principo teisinės gynybos teorija teigia egzistuojant*

⁸³ Nekrošius L., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 36-37.

⁸⁴ Lee R.W. The elements of Roma Law. With a Translation of the Institutes of Justinian. – London: Sweet and Maxwell. P. 480-481.

⁸⁵ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P 301.

⁸⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems Civiliniam ir Civilinio proceso kodeksams // Teisė, 2003, Nr. 149-150.

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P 301.

„procesinio nekalto“ prezumpciją, kuria būtina vadovautis sprendžiant bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimus“⁸⁹.

Teisinės gynybos teorijos esminė taisyklė taip pat įtvirtinta daugumos valstybių civilinio proceso teisės normose. Ne išimtis ir mūsų šalies civilinio proceso įstatymas, kuriame gynybos teorijos nuostatos įtvirtintos LR CPK 575 straipsnio 1 dalyje, kuri numato, jog nagrinėjant bylą dėl prarastos bylos atkūrimo, patirtos išlaidos padengiamos iš valstybės lėšų bei LR CPK 468, 478 ir 473 straipsnių nuostatose, įtvirtinančiuose, jog bylinėjimosi išlaidos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ir dėl asmens pripažinimo ribotai veiksniu bei dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniu (išskyrus atstovavimo išlaidas) padengiamos iš valstybės lėšų. Teisinės gynybos teorija iš dalies įtvirtinta ir LR CPK 582 straipsnio 7 dalyje, numatančioje, jog bylose dėl teismo leidimų išdavimo ar faktų patvirtinimo, turto administravimo, paveldėjimo procedūrų taikymo ir kitose bylose, kurios pagal teisės aktų normas nagrinėtinos supaprastinto proceso tvarka, dalyvaujančių asmenų turėtos bylinėjimosi išlaidos yra neatlyginamos.

Apibendrinant bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančias teorijas, nesudėtinga išvelgti jas skiriančią elementą – kaltės dėl proceso samprata. Atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijos ne tik prieštarauja tarpusavyje, bet ir papildo viena kitą bei gali būti ir yra derinamos sprendžiant įvairius bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo teisinius klausimus. Minėtų teorijų nuostatas įstatymų leidėjas bei praktikai įgyvendina taikydami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles. Optimalus šių teorijų derinimas nustatant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles leidžia įgyvendinti šių taisyklių paskirtį, kurią aptarsime kitame darbo poskyriuje.

2.3. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių paskirtis

Kaip nurodoma teisės doktrinoje bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės yra *„viso civilinio procesinio bylinėjimosi išlaidų instituto ašis, apie kurią „sukasi“ ir kurios pagrindu formuojamos kitos bylinėjimosi išlaidų instituto kategorijos, principai ir mechanizmai“⁹⁰.*

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo civiliniame procese būtinumą ir reikšmę atskleidžia bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių įgyvendinamos funkcijos, kurias plačiau aptarsime.

⁸⁹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems Civiliniam ir Civilinio proceso kodeksams // Teisė, 2003, Nr. 147.

⁹⁰ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P.

Visų pirma, bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas įgyvendina *kompensacinę* funkciją, kuri pasireiškia tuo, jog „*bylinėjimosi išlaidomis netiesiogiai padengiama tam tikra dalis valstybės išlaidų, skiriamų teismams išlaikyti ir visiškai ar iš dalies padengiamos šalių turėtos bylinėjimosi išlaidos*“⁹¹. Kompensacinę funkciją kai kurie autoriai skirsto į dvi atskiras: 1. šalių prisidėjimas finansuojant teisingumo vykdymą; 2. byloje dalyvaujančių asmenų išlaidų atlyginimas⁹². Teisingumo vykdymo finansavimas galimas tiek tiesioginėmis įmokomis: liudytojų, ekspertų, kuratoriaus išlaidų, išlaidų už dokumentų įteikimą apmokėjimas, tiek ir netiesioginiais mokesčiais, tokiais kaip žyminio mokesčio mokėjimas, advokatų mokamas gyventojų pajamų mokestis. Kitą šios funkcijos aspektą, t.y. bylinėjimosi išlaidų kompensavimą šalims, galima apibūdinti kaip kaltos dėl proceso šalies įpareigojimą atlyginti padarytą žalą, susijusią su civilinės bylos iškėlimu, nagrinėjimu ir sprendimų vykdymo procesu.

Antra, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės – viena iš priemonių, padedančių nepasiturintiems asmenims *realizuoti teisę į teismą*, taip įgyvendinant paramos nepasiturintiems proceso dalyviams funkciją. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija⁹³ įtvirtino nuostatą, jog kiekvienas asmuo turi turėti galimybę būti atstovaujamas ir, kad teisinė pagalba turi būti užtikrinama asmenims, neturintiems pakankamai lėšų ta apimtimi, kiek teisinė pagalba reikalinga veiksmingam teisingumui. Dideli žyminiai mokesčiai, brangios advokatų paslaugos, rizika neatgauti patirtų bylinėjimosi išlaidų iš kitos ginčo šalies bei rizika būti įpareigotam atlyginti priešingos šalies išlaidas – priežastys, galinčios trukdyti nepasiturinčiam asmeniui pasinaudoti veiksminga savo pažeistų teisių gynyba, todėl nepasiturintiems asmenims daugumoje teisinių valstybių sudaroma galimybė pasinaudoti valstybės teikiama teisine pagalba bei kitomis lengvatomis. Visgi svarbu pažymėti, jog bylinėjimosi išlaidų taisyklės padeda „*įgyvendinti tik svariai pagrįstų neturtingų asmenų ieškinių ar kitų procesinių dokumentų pareiškimą, bet galimybės kreiptis į teismą visais be išimties atvejais įgyvendinimo nepalengvina*“⁹⁴.

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės *prevencinę* funkciją įgyvendina skatindamos civilinių teisinių santykių dalyvius savanoriškai vykdyti prievoles. Kaip pažymi J. Bouvier, bylinėjimo išlaidų paskirstymo taisyklės padeda atgrasyti bylininkus nuo paviršutiniškų ieškinių ar kitų procesinių dokumentų pareiškimo teismui, skatina šalių procesinį elgesį, mažinantį

⁹¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 305.

⁹² Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 34-35.

⁹³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija. – Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010. P. 389.

⁹⁴ Gryphon M. Assessing the effects of a „Loser pays“ rule on the American legal system: an economic analysis and proposal for reform // http://www.rutgerspolicyjournal.org/sites/rutgerspolicyjournal.org/files/issues/8_3/JLPP_8-3_G_rhyphon.pdf; prisijungimo laikas: 2014-09-28.

proceso trukmę ir sąnaudas bei stabdo bylininkus nuo procesinių veiksmų, turinčių priešingą poveikį, t.y. vilkinančių procesą⁹⁵.

Dar viena bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių įgyvendinama funkcija – *reguliacinė*. Ši funkcija įgyvendinama skatinant ginčo šalis, kreipiantis į teismą procesinius veiksmus atlikti racionaliai, rinktis paprastesnes ir pigesnes ginčo sprendimo procedūras, taupančias ne tik šalių lėšas, bet ir jų bei teismo laiką⁹⁶. Nacionaliniuose teisės aktuose, kaip vieną iš šalių procesinį elgesį reguliuojančių taisyklių, galime įvardinti LR CPK 434 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, jog jeigu ieškovas turėjo teisę reikalavimus patenkinti supaprastinto proceso tvarka, tačiau pareiškė ieškinį pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, žyminis mokestis bei kitos bylinėjimosi išlaidos priteistinos nuo tos ieškinio sumos, kurią ginčijo atsakovas, išskyrus atvejus kai iš atsakovo elgesio ieškovas galėjo pagrįstai manyti, kad atsakovas reikalavimą ginčys. Bylinėjimosi išlaidų kaštai taip pat skatina ginčo šalis ieškoti neteisminių ginčo sprendimų alternatyvų bei susitarti taikiai: remiantis LR CPK 87 straipsnio 2 dalies nuostatomis, jei šalys sudaro taikos sutartį, šalims grąžinama 75 procentai pirmosios instancijos teismui sumokėto žyminio mokesčio sumos.

Drausminė bylinėjimosi išlaidų naštos paskirstymo taisyklių funkcija įgyvendinama įtvirtinant galimybę teismui nukrypti nuo pagrindinių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastis bei taikant ekonomines sankcijas už piknaudžiavimą procesu⁹⁷. Paprastai ši funkcija išreiškiama šalių įpareigojant atlyginti bylinėjimosi išlaidas (visas ar jų dalį) atsižvelgiant į jos netinkamą procesinį elgesį, įpareigojant atlyginti kitos šalies dėl piknaudžiavimo procesu atsiradusius nuostolius arba skiriant piknaudžiavusiai šaliai privačią baudą.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių įgyvendinimo mechanizmas užtikrina bent dalies valstybės teisingumo sistemos ir laimėjusios šalies išlaidų kompensavimą. Bylinėjimosi išlaidų taisyklės turi skatinti civilinių teisinių santykių dalyvius savanoriškai vykdyti prievoles, nereikšti nepagrįstų reikalavimų, iškilus ginčui skatinti šalis rinktis pigesnius ir paprastesnius ginčų sprendimo teisinius būdus, taikiai susitarti bei nepiknaudžiauti procesinėmis teisėmis.

⁹⁵ Bouvier J. Law Dictionary. – Boston: The Boston Book Company, 1987. P. 447-448 // <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/C/Costs.aspx>; prisijungimo laikas: 2014-09-28.

⁹⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 305.

⁹⁷ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 304.

3. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMO IR ATLYGINIMO PROCESO ŠALIMS TAISYKLĖS

Civilinis procesas grindžiamas dvišališkumu. „*Tai reiškia, kad kiekviename procese yra dvi šalys – ieškovas (asmuo, kuris pareiškia reikalavimą savo pažeistoms teisėms ar įstatymo saugomiems interesams apginti) ir atsakovas (asmuo, kuriam yra pareiškiamas reikalavimas) <...>. Tik esant ieškovui ir atsakovui, kaip materialiojo teisinio santykio, iš kurio kilęs ginčas, subjektams, teismas gali priimti sprendimą, kuris turėtų tiesioginę įtaką šalių materialiosioms teisėms ir pareigoms, t.y. išspręsti kilusį šalių ginčą*“⁹⁸.

Paprastai, jei vienai šaliai teismo sprendimas yra palankus, kitai – neigiamas ir ji laikytina pralaimėjusia bylą šalimi. Šiuo atveju teismas, sprenddamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimą, vadovaujasi atlyginimo teorijos esmę išreiškiančia taisykle – *pralaimėjęs moka*.

Visgi civilinio proceso tikslas ne tik ginti asmenų teises ir įstatymų saugomus interesus ir atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, bet ir aiškinti bei plėtoti teisę (LR CPK 2 straipsnis). Kreipimasis į teismą gali būti vienintelė galimybė įgyvendinti teises net nesant ginčo⁹⁹. Taigi akivaizdu, jog nesant ginčo tarp šalių anksčiau minėtas principas neužtikrins teisingo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo. Kita vertus, net ir kilus ginčui ne visada paprasta vienareikšmiškai nustatyti kas kaltas civilinėje byloje, o civilinės bylos nagrinėjimas ne visada baigiamas teismo sprendimu dėl ginčo esmės. Tokiais ir panašiais atvejais bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas – sudėtingas klausimas, kurio vien atlyginimo teorijos pagrindinė taisyklė *pralaimėjęs moka* neišsprendžia.

Ch. Hodges, S. Vogenauer, M. Tulibacka apibendrinami pasaulio valstybių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių įvairovę, išskiria keturias pagrindines bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisykles:

1. pralaimėjusioji šalis atlygina laimėjusiosios šalies išlaidas (bendroji taisyklė taikoma daugumoje valstybių, išskyrus Jungtines Amerikos Valstijas);
2. bylinėjimosi išlaidos paskirstomos proporcingai atsižvelgiant į patenkintų ir atmestų reikalavimų dalį (dalinio laimėjimo atveju);
3. kiekviena šalis padengia savo bylinėjimosi išlaidas;

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56/2007.

⁹⁹ Pavyzdžiui, tik teismas gali pripažinti asmenį nežinia kur esančiu (LR CK 2.28 straipsnis), neveiksniu ar ribotai veiksniumi (LR CK 2.10 straipsnis). Santuoka, net ir esant abiejų sutuoktinių sutikimui, taip pat gali būti nutraukiama tik teisme (LR CK 3.53 straipsnis).

4. laimėjusioji šalis atlygina visas arba dalį pralaimėjusiosios šalies bylinėjimosi išlaidų (dalyje valstybių ši taisyklė taikoma neprotingo naudojimosi procesinėmis teisėmis, nereikalingo kreipimosi į teismą ir kitais piknaudžiavimo procesu atvejais)¹⁰⁰.

Nacionalinis civilinio proceso įstatymas, kaip ir daugumoje valstybių, pagrindine bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisykle įtvirtino principą *pralaimėjęs moka*. Šios taisyklės neišsprendžiamais bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimams, kaip ir jos ydoms šalinti, teisės aktuose ir doktrinoje pasitelkiami ir priežasties bei teisinės gynybos teorijų siūlomi bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdai.

Nuo 2002 m. LR CPK įsigaliojimo einant dešimtmečiui teismų praktikoje išryškėjo bylinėjimosi išlaidų teisinio reglamentavimo problemos, kurias buvo siekiama spęsti 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu, reformavusiu ir bene visus bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą reglamentuojančius LR CPK straipsnius. Šioje darbo dalyje siekdami įvertinti įtvirtintas LR CPK naujoves ir esamą teisinį reglamentavimą, aptarsime pagrindinę bylinėjimosi išlaidų taisyklę *pralaimėjęs moka*, jos taikymą dalinio ieškinio patenkinimo atveju. Taip pat bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo ypatybes apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose, ypatingos teisenos bylose bei atvejus, kai byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės. Atskirą dėmesį skirsime bylinėjimosi išlaidų paskirstymui esant pralaimėjusių šalių daugetui bei išlaidų, advokato paslaugoms apmokėti, paskirstymo ir atlyginimo ypatybėms.

3.1. Pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklė – „pralaimėjęs moka“

Pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklė išreiškiama principu *pralaimėjęs moka*, o kaip įprasta nurodyti užsienio mokslinėje literatūroje „išlaidos seka paskui įvykį“ (costs follow the event)¹⁰¹.

Principo *pralaimėjęs moka* paprasčiausiais bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo atvejais įgyvendinimas pasireiškia taip: ieškinį patenkinus visiškai visos ieškovo turėtos bylinėjimosi išlaidos priteisiamos iš atsakovo, o ieškinį atmetus visos atsakovo patirtos bylinėjimosi išlaidos priteisiamos iš ieškovo¹⁰².

Aptariamas principas bylinėjimosi išlaidų sumokėjimo našta skirsto pagal ginčo išsprendimo teisme rezultata, t.y. laimėjimą ir pralaimėjimą – pralaimėjusi ginčą šalis turi

¹⁰⁰ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P. 17-20.

¹⁰¹ Mathias R. Costs and fees allocation is civil procedure. – New York, Springer, 2012. P. 9.

¹⁰² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 361.

atlyginti laimėjusios šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas¹⁰³. Kaip nurodoma doktrinoje, „paprastai atsakymas į klausimą, ar atsakovas pažeidė ieškovo materialiąsias civilines teises, atskleidžia, kas atsakingas už tai, kad buvo iškelta civilinė byla ir susidarė bylinėjimosi išlaidos, tad bylinėjimosi išlaidų paskirstymas pagal galutinius proceso rezultatus, nesiveliant į painių konkrečių veiksmų ir jų išlaidų paiešką, pragmatiniu požiūriu laikytinas paprastu ir dažniausiai racionaliū bei teisingu bylinėjimosi išlaidų atlyginimo naštos paskirstymo klausimo sprendimo variantu“¹⁰⁴.

Mokslinėje literatūroje skiriamos kelios principo *pralaimėjęs moka*, kaip pagrindinės bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės, pasirinkimo priežastys. Visų pirma, šiuo principu siekiama užtikrinti, kad laimėjusiai bylą šaliai būtų kompensuotos išlaidos, patirtos ginant savo civilines teises. Kaip pažymi BL Nessa Cahill, teisinga, jog laimėjusi bylą šalis, remiantis aptariamu principu atgauna visas ar bent didžiąją dalį dėl ginčo teisme patirtų bylinėjimosi išlaidų¹⁰⁵.

Antra, aptariamas principas turi prevencinį ir reguliacinį pobūdį. Anot W. B. Hurst, principas *pralaimėjęs moka* atbaido šalis nuo kreipimosi į teismą su nepagrįstais ar abejotinai pagrįstais reikalavimais bei skatina šalis taikiai išspręsti iškilusį ginčą, kadangi ginčo šalims gresia ne tik savų bylinėjimosi išlaidų apmokėjimas, bet ir įpareigojimas pralaimėjimo atveju apmokėti kitos ginčo šalies išlaidas¹⁰⁶.

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo principas *pralaimėjęs moka*, kaip pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė, dar vadinama „britų taisykle“, įtvirtinta beveik visose bendrosios teisės tradicijos valstybėse¹⁰⁷. Pagal šio principo įgyvendinimo mastą valstybės, kuriose šis principas taikomas kaip pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklė skirstytinos į 2 grupes:

1. valstybės, kuriose pralaimėjusi šalis turi padengti laimėjusios šalies teismo išlaidas, pavyzdžiui Belgija, Prancūzija, Latvija, Liuksemburgas¹⁰⁸. Pažymėtina, jog Belgijoje į teismo išlaidas įeina ir proceso kompensacija, t.y. teisėjo nuožiūra remiantis įkainių lentele nustatyta

¹⁰³ Schwartz V., Silverman C. Who pays when "the loser pays". Considering practical issues, misperceptions and options // Civil Justice, 2012. P. 9 //

<http://www.shb.com/attorneys/SilvermanCary/WhoPaysWhentheLoserPays.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-01.

¹⁰⁴ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 310.

¹⁰⁵ Nessa Cahill BL. Legal Costs, 2005 P.8 //

<http://www.justice.ie/en/JELR/ComparResearch.pdf/Files/ComparResearch.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-01.

¹⁰⁶ Hurst W. B. More Tort reform. What is „loser pays“? //

<http://blog.billhurst.com/2013/01/attorneys-fees-loser-pays/>; prisijungimo laikas: 2013-10-02.

¹⁰⁷ Leigh L. J. The Effect of a Loser-Pays Rule on the Decisions of an American Litigant. P. 32 // <http://business.uni.edu/economics/Themes/loos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-02.

¹⁰⁸ Europos Komisija. Teismo proceso išlaidos //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-be-lt.do?member=1; prisijungimo laikas 2013-10-01.

suma, atsižvelgiant į su byla susijusias išlaidas, kurias pralaimėjusi byla šalis turi sumokėti laimėjusiai šaliai.¹⁰⁹

2. valstybės, kuriose pralaimėjusi šalis turi padengti ne tik teismo išlaidas, bet ir kitos šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas: Jungtinė Karalystė, Bulgarija, Danija, Vokietija, Graikija, Ispanija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija ir kitos¹¹⁰. Neabejotinai šiose valstybėse principas *pralaimėjęs moka* veikia su tam tikromis išimtimis – kiekvienoje šalyje šio principo įgyvendinimas daugiau ar mažiau savitas. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje ši taisyklė netaikoma mažų sumų reikalavimų (iki 3000 svarų) bylose. Kaip nurodo BL Nessa Cahill., ši išimtis pasirinkta dėl dviejų priežasčių: visų pirma, šio pobūdžio procese paprastai šalys nėra atstovaujamos teisininkų, o antra – jeigu šalys būtų atstovaujamos teisininkų, jų išlaidos būtų neproporcingos ginčo reikalavimo dydžiui¹¹¹.

Nacionaliniuose teisės aktuose pagrindinis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo principas *pralaimėjęs moka* įtvirtintas LR CKP 93 straipsnio 1 dalyje: „šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą“. Šis principas atkartotas ir LR CPK 98 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, jog šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš pralaimėjusios šalies advokato ar advokato padėjėjo išlaidas.

Pralaimėjusi šalis bylinėjimosi išlaidas apmoka nesvarbu ar ji atleista nuo jų mokėjimo įstatymo (LR CPK 83 straipsnis 1 dalis), teismas ją iš dalies atleido nuo mokėjimo (LR CPK 83 straipsnis 3 dalis) ar bylinėjimosi išlaidų sumokėjimas yra atidėtas (LR CPK 84 straipsnis)¹¹².

Nors LR CPK 93 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymas tarp šalių, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog trečiasis asmuo su savarankiškais reikalavimais turi visas šalies teises bei pareigas (LR CPK 46 straipsnio 2 dalis) ir teisės doktrinoje, ir teismų praktikoje sutinkama, jog bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės taikomos ir tretiesiems asmenims, pareiškiantiems savarankiškus reikalavimus. O įsigaliojus 2011 m. birželio 21 d. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymui oficialiai teisė į bylinėjimosi išlaidas įtvirtinta ir tretiesiems asmenims, kurie nepareiškia savarankiškų reikalavimų.

Pažymėtina ir tai, jog įsigaliojus 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu įtvirtinta galimybė teismui skirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas nukrypti nuo principo

¹⁰⁹ Europos Komisija. Teismo proceso išlaidos: Belgija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-be-lt.do?init=true&member=1; prisijungimo laikas: 2013-10-02.

¹¹⁰ Europos Komisija. Teismo proceso išlaidos // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-be-lt.do?member=1; prisijungimo laikas 2013-10-01.

¹¹¹ Nessa Cahill BL. Legal Costs. 2005. P.8 // <http://www.justice.ie/en/JELR/ComparResearch.pdf/Files/ComparResear ch.pdf>; prisijungimo laikas 2013-10-02.

¹¹² Valančius V., Nekrošius V., ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. -Vilnius, Justitia. P. 237.

pralaimėjęs moka taisyklės atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir įvertinant priežastis, dėl kurių bylinėjimosi išlaidos susidarė (LR CPK 93 straipsnio 4 dalis). Įstatymų leidėjas nurodė, jog tinkamas šalies procesinis elgesys yra kuomet šalis sąžiningai naudojasi procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atlieka procesines pareigas (LR CPK 93 straipsnio 4 dalis). Kaip pažymima doktrinoje, iki šios nuostatos įsigaliojimo „civilinio proceso įstatymas *expressis verbis* nenumatė galimybės nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo ir paskirstymo taisyklių dėl netinkamo byloje dalyvaujančio asmens procesinio elgesio. Tai mažino šios priemonės efektyvumą kovoje su piktnaudžiavimu, nors ir buvo pavienių pavyzdžių, kai bylinėjimosi išlaidos buvo priteisiamos atsižvelgiant į bylos dalyvių procesinį elgesį“¹¹³.

Apžvelgiant į teismų praktiką pastebima, jog teismai įtvirtinta galimybe nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių naudojami ganėtinai aktyviai. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2013 nurodė, jog „Jeigu byloje nustatyta, kad bylinėjimosi išlaidos susidarė dėl ieškovo veiksmų, tai iš ieškovo gali būti priteistos atsakovo patirtos bylinėjimosi išlaidos arba jų dalis. Atsakovui priteisiama bylinėjimosi išlaidų dalis tuo atveju, jeigu yra nustatytas atsakovo procesinis elgesys, dėl kurio atsirado ar padidėjo šalių bylinėjimosi išlaidos, arba nustatomos jų susidarymo priežastys, kurios siejamos su atsakovu. <...> Nagrinėdamas bylą teismas nustatė, kad ieškovas nebuvo išnaudojęs taikaus susitarimo galimybių po to, kai nusprendė sumažinti savo reikalavimus, todėl sprendė, kad šios bylinėjimosi išlaidos susidarė dėl ieškovo procesinio elgesio“¹¹⁴.

Paminėtina ir dar viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų nutartis, kurioje, nors teismas konstatavo, jog materialiuoju teisiniu požiūriu laimėjo bylą ieškovė, tačiau vertindamas tą aplinkybę, jog „šalys iki kreipimosi su ieškiniu į teismą dienos nebendradarbiavo, nesiekė kuo greičiau išspręsti ginčo, todėl ieškovės patirtos bylinėjimosi išlaidos nebuvo nulemtos vien tik kasatoriaus veiksmų“, bylinėjimosi išlaidas skirstė remiantis LR CPK 93 straipsnio 4 dalimi pažymėdamas, „kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas ieškovės patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą kasatoriui, neteisingai įvertino priežastis, dėl kurių jos susidarė“¹¹⁵.

Svarbu paminėti jog principas *pralaimėjęs moka*, būdamas pagrindine bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisykle, ne visada išsprendžia bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimus. Kaip jau buvo minėta, pagal principą *pralaimėjęs moka* bylinėjimosi

¹¹³ Valančius V., Brazdeikis A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu // Jurisprudencija. 2011, 18(4). P. 1471.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2013.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-550/2012.

išlaidų našta nustatoma pagal ginčo sprendimo teisme proceso rezultata – laimėjimą arba pralaimėjimą, tačiau akivaizdu, jog ne visada įmanoma vienareikšmiškai nustatyti, kuriai ginčo šaliai naudingas teismo sprendimas. Bendroji bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė kai kuriais atvejais visiškai nepritaikoma, kitais atvejais šios taisyklės pirmine forma taikymas yra sudėtingas ir kelia daug pagrįstų abejonių¹¹⁶.

Doktrinoje išskiriama ir daugiau šio pagrindinio bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo principo trūkumų. Kaip pažymi BL. N. Cahill, šis principas gali atgrasyti ne tik nuo nepagrįstų ieškinių ar atsikirtimų į juos, bet priešingai, gali riboti ginčo dalyvių teisės ginti pažeistas teises realizavimą, ypač jei ginčo dalyvio materialinė padėtis yra ribota ir šalis dėl galimų nuostolių bijo rizikuoti. Kita vertus, autorius pažymi, jog šis principas taip pat gali šalis skatinti vilkinti procesą ir dirbtinai didinti bylinėjimosi išlaidas, jei šalies reikalavimas yra aiškiai pagrįstas ir tikimasi palankaus teismo sprendimo¹¹⁷.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galime teigti, jog Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų šalių, principas *pralaimėjęs moka*, taikomas kaip pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklė, bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo naštos nustatymą siejanti su materialaus ginčo išsprendimo teisme rezultatu. Sveikintina įstatymo leidėjo 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu įtvirtinta galimybė nukrypti nuo šio principo, atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastis. Visgi atlyginimo teoriją išreiškiantis principas *pralaimėjęs moka* nepakankamas sprendžiant daugumą sudėtingesnių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimų. Kaip atsakas į šio principo trūkumus pasitelkiamos priežasties ir teisinės gynybos teorijų siūlomos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, kurias aptarsime kitose šio darbo dalyse.

3.2. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas ieškinį patenkinus iš dalies

Ieškinį patenkinus iš dalies dalis ieškinio reikalavimų patenkinama, kita – atmetama, tad toks sprendimas abiem šalims yra ir iš dalies naudingas, ir kartu iš dalies nepalankus. Šiuo atveju galimas tik ribotas principo *pralaimėjęs moka* taikymas.

Kaip paaiškinama teisės doktrinoje, ieškinį patenkinus iš dalies paskirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas turi būti atsižvelgiama į visų patenkinėtų (atmetėtų) reikalavimų ir visų pareiktų reikalavimų vertės santykį¹¹⁸. Adaptuota forma įtvirtintas principas *pralaimėjęs moka*

¹¹⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 311.

¹¹⁷ Nessa Cahill BL. Legal Cots. 2005. P. 8 //

<http://www.justice.ie/en/JELR/ComparResearch.pdf/Files/ComparResearch.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-07.

¹¹⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 362.

paprastai taikomas, visose valstybėse, kuriose jis taikomas kaip pagrindinė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklė.

Taisyklė bylinėjimosi išlaidas paskirstyti ir atlyginti atsižvelgiant į šalies patenkintų reikalavimų dalį valstybių civilinio proceso įstatymuose įtvirtinama įvairiai. Pavyzdžiui, Graikijoje¹¹⁹ ir Latvijoje¹²⁰ kiekviena šalis įpareigojama apmokėti teises išlaidas, atsižvelgiant į kiekvienos šalies laimėjimo ar pralaimėjimo mastą. Tuo tarpu Slovakijoje, jei patenkinta tik dalis šalies reikalavimų, remiantis Civilinio proceso įstatymo 142 straipsniu teismas kiekvienai šaliai priteisia dalį bylinėjimosi išlaidų bei turi įstatymo suteiktą teisę nuspręsti, kad nei viena šalis neturi teisės į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą¹²¹. Bulgarijos civilinio proceso 78 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog ieškovas proceso išlaidas turi sumokėti proporcingai atsižvelgiant į priteistą ieškinio sumą, o atsakovas – turi teisę pareikalauti atlyginti apmokėtas išlaidas proporcingai atsižvelgiant į nepatenkintą ieškinio dalį¹²².

Labai panašias nuostatas į Bulgarijos civilinio proceso įstatymo nustatytą taisyklę bene pažodžiui įtvirtina ir nacionalinio LR CPK 93 straipsnio 2 dalis, teigianti, jog jeigu ieškinys patenkintas iš dalies, bylinėjimosi išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai atmetų reikalavimų daliai. Įstatymų leidejas nenurodė, koku konkrečiu matematiniu santykiu turi būti nustatomas šaliai priteistinių bylinėjimosi išlaidų dydis, todėl tai paaiškinama teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

Kaip nurodoma doktrinoje, ieškinio patenkinimo iš dalies atveju iš atsakovo priteisiamos ne visos patirtos bylinėjimosi išlaidos, o tik jų dalis atitinkanti patenkintų reikalavimų dalį¹²³. Randamas ir išsamesnis paaiškinimas: „šaliai priteistinių bylinėjimosi išlaidų dalies dydis gali būti nustatomas jos visas bylinėjimosi išlaidas padauginus iš matematinio patenkintos (atmetos) ieškinio reikalavimų dalies santykio su visais ieškinyje pateiktais materialiniais teisiniais reikalavimais“¹²⁴. Praktiškai įgyvendinimas atskleidžiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje: „Atmetus ieškovo reikalavimą dėl sutartinių palūkanų priteisimo lieka patenkinta 29 proc. ieškovo reikalavimų <...> Proporciningai patenkintų reikalavimų daliai iš atsakovo valstybei priteista žyminio mokesčio dalis mažinama iki 3595 Lt

¹¹⁹ Europos Komisija: Teismo proceso išlaidos. Graikija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-el-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2013-10-22.

¹²⁰ Europos Komisija: Teismo proceso išlaidos. Latvija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lv-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2013-10-22.

¹²¹ 1963 Slovakia Code of Civil Procedure of 4 December 1963 last amendment: 501/2001 Coll // <http://www.jafbase.fr/docUE/Slovaquie/COde%20ProcCvi.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-22.

¹²² 1952 Code of Civil Procedure. Republic of Bulgaria // http://www.vks.bg/english/vksen_p04_02.htm; prisijungimo laikas: 2013-10-21.

¹²³ Valančius V., Nekrošius V., Driukas A. ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. -Vilnius, Justitia. P. 312.

¹²⁴ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P. 313.

(12 396 Lt × 29 proc.), ieškovui priteista išlaidų advokato pagalbai suma mažinama iki 1155,65 Lt (3985 Lt × 29 proc.)¹²⁵.

Doktrinoje pažymima, jog jei byloje pareiškiamas ir priešieškiny, nustatant priteistinių išlaidų dydį, sumuotini kiekvienos šalies pareikšti ir patekinti reikalavimai su priešingos šalies pareikštais ir atmestais reikalavimais ir nustatomas šios sumos ir visų ieškiniu ir priešieškiniu pareikštų reikalavimų sumos santykis, o nurodytą santykį padauginus iš konkrečios šalies patirtų bylinėjimosi išlaidų sumos, gaunama šaliai priteistinių išlaidų suma¹²⁶.

Visgi ieškinio patenkinimo iš dalies atveju bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas proporcingai pagal matematinę patenkintų (atmestų) ir visų pareikštų reikalavimų dalį ne visada pagrįstas ir tinkamas. Aptariamoms taisyklės taikymas pakankamai paprastas, kai visi šalių reikalavimai yra vienu ar panašaus pobūdžio, tačiau daug sudėtingesnis esant įvairiam šalių reikalavimų pobūdžiui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pažymėjo, jog skirtingo pobūdžio reikalavimų vertinimas vienoda procentine išraiška, paskirstant bylinėjimosi išlaidas būtų nepagrįstas¹²⁷.

Nagrinėjamos taisyklės taikymas problematiškas ir atvejais, kuomet bylinėjimosi išlaidos priklauso tik nuo konkrečių materialinių teisinių reikalavimų ar jų dydžio, o ne susijusios su visais šalies reikalavimais bendrai. Doktrinoje pažymima, jog patenkintų ir atmestų ieškinio reikalavimų kiekybinė išraiška turtinių reikalavimų atveju turi būti nustatoma pagal ieškinio sumos nustatymo taisyklės, neturtinių reikalavimų atveju – pagal pareikštų savarankiškų reikalavimų skaičių¹²⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija aiškiai išryškino bylinėjimosi išlaidų ryšio su šalių reikalavimais svarbą, atsižvelgiant į tai kokiu dalimi kiekvienas reikalavimas yra patenkintas, skirstant išlaidas šioje byloje: „*Teisėjų kolegija bylinėjimosi išlaidų priteisimo aspektu vertina, kad ieškovo neturtinis reikalavimas byloje yra patenkintas, todėl dėl neturtinio reikalavimo dalies atsakovas neturi teisės į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą<...>. Dėl turtinio reikalavimo dalies, proporcingai šio reikalavimo patenkinimui ir atmetimui, iš atsakovo ieškovui priteistina 30 Lt žyminio mokesčio, o iš ieškovo atsakovui – 60 Lt žyminio mokesčio*¹²⁹. Tad kiekvienu konkrečiu atveju skirstant ir atlyginat

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2008.

¹²⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 159.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-205/2005.

¹²⁸ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P. 313.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2009.

bylinėjimosi išlaidas svarbu vertinti ir patenkintų/atmestų reikalavimų pobūdį ir išlaidų ryšį su konkrečiais patenkintais ar atmestais reikalavimais.

LR CPK 93 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė, jog bylinėjimosi išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, taikoma ir paskirstant bylinėjimosi išlaidas kuomet ieškovas sumažina ieškinio reikalavimus. Kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „*Ieškovui sumažinus ieškinio reikalavimą, pripažintina, jog ieškinys yra patenkintas iš dalies, o bylinėjimosi išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų ieškinio reikalavimų daliai (CPK 93 straipsnio 2 dalis)*”¹³⁰.

Svarbu paminėti, jog ieškinį patenkinus iš dalies teismas taip pat gali nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių atsižvelgdamas į šalių procesinį elgesį ir priežastis dėl kurių bylinėjimosi išlaidos susidarė (LR CPK 93 straipsnio 4 dalis).

Taigi ieškinį patenkinus iš dalies adaptuota forma taikomas principas *pralaimėjęs moka*: bylinėjimosi išlaidos paskirstomos ir atlyginamos atsižvelgiant į šalių patenkintų ir atmestų reikalavimų santykį su visais pareikštais šalių materialiniais reikalavimais. Įstatymų leidėjas nenustato konkretesnių taisyklių sudėtingesniais ieškinio patenkinimo iš dalies atvejais, tad skirstant bylinėjimosi išlaidas atsižvelgiant į šalių patirtų išlaidų proporcingumą bylos išnagrinėjimo rezultatui, svarbu įvertinti šalių patenkintų ir atmestų reikalavimų pobūdį, jų santykį su visais šalių reikalavimais, konkrečių išlaidų ryšį su byloje pareikštais reikalavimais bei vadovautis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais.

3.3. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose

Priimtas pirmosios instancijos teismo sprendimas dažnai dar nereikia bylinėjimosi tarp ginčo šalių pabaigos, nes kad ir koks bebūtų teismo sprendimas, bent viena šalis dažnai lieka juo nepatenkinta. Tokiu atveju šalis gali įgyvendinti visuotinai pripažįstamą galimybę apskusti teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui.

Tarptautiniu lygmeniu šią, vieną iš pagrindinių civilinių procesinių teisių, įtvirtino *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*¹³¹ septintojo protokolo 2 straipsnio nuostatos, teigiančios, jog kiekvienas asmuo turi teisę, jog jo bylą peržiūrėtų

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2012.

¹³¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=19841&Condition2;> prisijungimo laikas: 2013-10-28.

aukštesnės instancijos teismas. Nacionaliniu lygmeniu ši teisė paprastai įtvirtinama šalių civilinio proceso įstatymuose.

Pažymėtina, jog daugumoje valstybių vyrauja hierarchinė bendrosios kompetencijos teismų sistema: pirmosios instancijos teismai, tarpiniai, t.y. antrosios (apeliacinės) instancijos teismai ir valstybės aukščiausiasis teismas, kaip galutinė instancija¹³², tad bylos šalys turi teisę ir galimybę, jog pirmosios instancijos teismo sprendimas/nutartis būtų peržiūrėtas apeliacinės instancijos teismuose, o esant pagrįstų abejonų ir aukščiausios instancijos teisme.

Siekiant kuo efektyvesnės civilinių teisių apsaugos, asmenims turi būti užtikrinta ne tik apeliacijos bei kasacijos teisė, bet ir teisė siekti ištaisyti teismo padarytas klaidas atnaujinant užbaigtos civilinės bylos procesą¹³³.

Apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose susidariusios bylinėjimosi išlaidos papildo ankstesnių stadijų bylinėjimosi išlaidas. Daugumoje valstybių aukštesnių instancijų teismuose nagrinėjant bylą, susidariusioms išlaidoms paskirstyti ir atlyginti iš esmės taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir pirmos instancijos teisme. Tai, jog aukštesnių instancijų teismai skirti ir atlygina bylinėjimosi išlaidais remiantis tomis pačiomis taisyklėmis, kaip ir pirmosios instancijos teisme, nurodo Estijos civilinio proceso kodekso 60 straipsnio 8 dalis.¹³⁴ Analogiškos taisyklės taikomos Suomijoje¹³⁵ ir Olandijoje¹³⁶. Dalyje šalių, kaip pavyzdžiui, Vokietijoje¹³⁷, Ispanijoje¹³⁸ aukštesnės instancijos teismų stadijose pirmajai instancijai įprastos bylinėjimosi išlaidų taisyklės taikomos su išimtimis.

Nacionaliniame civiliniame procese aukštesnių instancijų teismuose ir po proceso atnaujinimo, sprendžiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimus, taip pat taikomos tos pačios taisyklės kaip ir pirmos instancijos teisme. Įstatyme įtvirtinta nuostata, jog tiek LR CPK 93 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas principas *pralaimėjęs moka*, tiek LR CPK 93 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta adaptuotos minėto principo formos taisyklė taikoma taip pat ir tam žyminiam mokesčiui, kurį šalys įmoka paduodamos apeliacinius ir kasacinius skundus, taip pat prašymus dėl proceso atnaujinimo. Nors pagal įstatymo raidę įtvirtintas LR CPK 93 straipsnio 1-

¹³² Europos Sąjungos valstybių narių teismų sistemos. Nacionalinė teismų administracija. 2008 //

http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga.../es_teismu_sistemas.doc; prisijungimo laikas: 2013-10-26.

¹³³ Bolzanas D. Proceso atnaujinimo civilinėse bylose esmė ir paskirtis. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“ mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008. P. 88.

¹³⁴ Code of Civil Procedure. Estonia //

<http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>; prisijungimo laikas: 2013-10-26.

¹³⁵ Jarkko Männistö. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Finland. 2010. P.3 //

http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Finland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-26.

¹³⁶ Loos M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Netherlands. Electronic Journal of Comparative Law, 2010. P. 1.

¹³⁷ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Germany. 2010 P. 3. //

http://www-personal.umich.edu/~pu_rzel.../Germany.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-24.

¹³⁸ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Spain //

http://wwwpersonal.umich.edu/~purzel/national_reports/Spain.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-24.

2 dalies taisyklių taikymas tik žyminiam mokesčiui paskirstyti, visgi teisės doktrinoje¹³⁹ ir teismų praktikoje¹⁴⁰ pripažįstama, jog ši nuostata turi būti aiškinama plačiau, o minėtos taisyklės taikomos paskirstant ir atlyginant visas šalių apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose, taip pat atnaujinus procesą patirtas bylinėjimosi išlaidas.

Doktrinoje pažymima, jog sprendžiant apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose, taip pat po proceso atnaujinimo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą vėlesnėje proceso stadijoje priimto teismo sprendimo palankumas vienai iš šalių vertinamas „*per kiekvieną stadiją atskirai, lyginant ankstesnėje stadijoje ir vėlesnėje stadijoje priimtų sprendimų materialinį teisinį turinį*“¹⁴¹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegija nagrinėjamoje civilinėje byloje nurodė, jog sprendžiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą turi būti atsižvelgiama į vėlesnėje proceso stadijoje priimto teismo sprendimo ar nutarties palankumą kiekvienai iš šalių (LR CPK 93 straipsnio 1 dalis) bei pažymėjo, jog visada reikia atsižvelgti į kiekvieną proceso stadiją bei atskirai palyginti ankstesnėse stadijose priimtų sprendimų materialinį teisinį turinį ir patirtas bylinėjimosi išlaidas¹⁴².

Istatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog jeigu apeliacinės instancijos ar kasacinis teismas pakeičia teismo sprendimą arba priima naują sprendimą, jis atitinkamai pakeičia bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, o jeigu to nepadaro – šį klausimą išspendžia pirmosios instancijos teismas (LR CPK 93 straipsnio 5 dalis). Teisės doktrinos atstovai, aiškindami minėtą teisės normą, pažymi, jog jeigu aukštesnės instancijos teismai perduoda bylą nagrinėti iš naujo, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas neturi būti sprendžiamas, nes aukštesnės instancijos teismo sprendimas nėra materialiniu teisiniu atžvilgiu palankesniu kuriai nors iš proceso šalių, tačiau jeigu priimamas galutinis sprendimas dėl bylos esmės, įskaitant ir nutartis atmesti apeliacinį ar kasacinį skundą arba prašymą atnaujinti procesą, bylinėjimosi išlaidų proceso šalims klausimas turi būti išspręstas¹⁴³.

Istatymų leidėjo įtvirtinta galimybė bylinėjimosi išlaidas paskirstyti pirmos instancijos teismams, jei aukštesnės instancijos teismas to nepadaro, teismų praktikoje aiškinama griežčiau

¹³⁹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacinės, kasacinės ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė „pralaimėjęs moka“ netinka // Teisė, 2003, Nr. 49. P. 96.

¹⁴⁰ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2009 išaiškino, jog „bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės suformuluotos CPK 93 straipsnio 1, 2 dalyse, jos taip pat taikomos žyminiam mokesčiui, kurį šalys sumoka paduodamos apeliacinius ir kasacinius skundus, prašymus atnaujinti procesą (CPK 93 straipsnio 3 dalis). Ši proceso teisės norma turi būti aiškinama taip, kad CPK 93 straipsnio 1, 2 dalių taisyklės gali būti taikomos visoms bylinėjimosi išlaidoms, kurių šalys turėjo apeliacinės instancijos bei kasaciniame teismuose, įskaitant žyminį mokesčių ir kitas išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu.“

¹⁴¹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacinės, kasacinės ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė „pralaimėjęs moka“ netinka // Teisė, 2003, Nr. 49. P. 97.

¹⁴² Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2009.

¹⁴³ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 318.

nurodant, jog: „Jeigu išnagrinėjus apeliacinį skundą priimamas galutinis sprendimas dėl bylos esmės, taip pat ir nutartis atmesti apeliacinį skundą, apeliacinės instancijos teismas privalo išspręsti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo proceso šalims klausimą. <...>. Tokio klausimo perdavimas spręsti pirmosios instancijos teismui prieštarautų proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principui (LR CPK 7 straipsnis). Nurodytas teismo procesinis veiksmas galimas tik tuo atveju, jeigu nebūtų paskirstytos taip pat ir pirmosios instancijos teisme turėtos bylinėjimosi išlaidos. Dėl to, apeliacinės instancijos teismui neišsprendus žyminio mokesčio už apeliacinį skundą paskirstymo klausimo, šis klausimas turėjo būti išspręstas apeliacinės instancijos teismui priimant papildomą sprendimą (nutartį) (LR CPK 277 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 2, 3 dalys)“¹⁴⁴.

Doktrinoje nurodoma, jog tais atvejais, kai pagal iš dalies ar visiškai įvykdytą teismo sprendimą šalis yra gavusi didesnę bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, nei jai priklausė po to kai byla išnagrinėjama apeliacinės, kasacinės instancijos teisme arba po proceso atnaujinimo, bylinėjimosi išlaidų skirtumą šalis įpareigotina grąžinti atgręžus sprendimo vykdymą (LR CPK 373 straipsnis, 760-762 straipsnis)¹⁴⁵.

Taigi Lietuvoje, kaip ir daugumoje valstybių, aukštesnės instancijos teismuose bei po nutarties atnaujinti bylos nagrinėjimą priėmimo patiriamos bylinėjimosi išlaidos papildo ankstesnių proceso etapų išlaidas. Nors nacionaliniame įstatyme įtvirtinta nuostata konkrečias bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės taikyti tik skirstant žyminį mokestį (LR CPK 93 straipsnis 3 dalis), tiek doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje sutinkama, jog nurodytos taisyklės turi būti taikomos skirstant ir visas kitas išlaidas, susijusias su civilinės bylos nagrinėjimu. Be to, ir doktrinoje, ir teismų praktikoje nurodoma, jog nors įstatymų leidėjas įtvirtino pirmosios instancijos teismo teisę išspręsti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą, jeigu apeliacinės instancijos ar kasacinis teismas, pakeitęs teismo sprendimą arba priėmęs naują sprendimą to nepadaro, šio klausimo perdavimas pirmos instancijos teismui minėtais atvejais pažeidžia proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principus.

3.4. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas, kai byla baigiama nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės

Bylos, nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės, baigtis galima keliais atvejais, pavyzdžiui, teismui atmetus ieškinį ar palikus jį nenagrinėtą, atsakovui pripažinus ir patenkinus

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2009.

¹⁴⁵ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė „pralaimėjęs moka“ netinka // Teisė, 2003, Nr. 49. P. 99.

ieškinio reikalavimus, šalims sudarius taikos sutartį arba ieškovui atsisakius arba atsiėmus ieškinį ne dėl priežasčių, susijusių su ieškinio reikalavimų patenkinimu. Akivaizdu, jog įvardytomis situacijomis bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas pagal materialinių teisinių santykių sureguliuavimo rezultata galimas tik išimtiniais atvejais.

Pagal įstatymo leidėjo įtvirtintą bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, kai byla baigiama nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės, taisyklę – bylinėjimosi išlaidos paskirstomos ir atlyginamos atsižvelgiant į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas ir įvertinus priežastis, dėl kurių susidarė kiekvienos šalies bylinėjimosi išlaidos (LR CPK 94 straipsnis 1 dalis). Taigi minėtos nuostatos aiškiai išreiškia priežasties teorijos esmę.

Kaip nurodoma teisės doktrinoje, asmuo, kuris į teismą kreipiasi nerūpestingai, neapdariai, nesant pakankamo pagrindo arba tinkamai neįgyvendindamas teisės kreiptis į teismą sąlygų, yra atsakingas už kitų asmenų patirtas bylinėjimosi išlaidas¹⁴⁶. Tai tie atvejai, kai asmuo atsisako ieškinio, nors atsakovas ieškinio reikalavimų nepatenkino (LR CPK 294 straipsnis 4 dalis), kai asmuo kreipiasi į teismą nors byla nenagrinėtina teisme (LR CPK 291 straipsnis 1 dalis) arba asmuo nesilaiko privalomos ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos (LR CPK 293 straipsnis, 296 straipsnis 1 dalis 1 punktas) arba byla nėra išsprendžiama iš esmės, nes abi šalys pažeidė savo procesines teises (LR CPK 296 straipsnis 1 dalis 6 punktas). Šiais ir panašiais atvejais sprendžiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą turi būti įvertinamas šalių procesinis elgesys.

Svarbu paminėti, jog net ir nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės pagal ginčo sureguliuavimo rezultata, nesudėtinga nustatyti, kuri šalis pagal nors ir dalies patenktų materialinių teisinių reikalavimų pobūdį, laimėjo, o kuri pralaimėjo civilinę bylą¹⁴⁷. Šiuo teisės normų aiškinimu orientuojami vadovautis ir nacionaliniai teismai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegija yra išaiškinusi, jog „*Faktinis teisinių santykių sureguliuavimo rezultatas, kai ieškinio atsisakoma dėl to, kad ieškovo reikalavimai yra patenkinami, pagal pobūdį iš esmės atitinka proceso rezultata, kuris galėjo atsirasti priėmus analogišką teismo sprendimą. Vadinasi, galima nustatyti, kas materialiuoju teisiniu atžvilgiu laimėjo bylą, o kas ją pralaimėjo*“¹⁴⁸. Taigi, nors civilinio proceso įstatyme įtvirtinta nuostata bylinėjimosi išlaidas kuomet byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės skirstyti remiantis priežasties teorijos nuostatomis, doktrinoje ir teismų praktikoje pagrįstai derinami taip pat ir atlyginimo teorijos postulatai.

¹⁴⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. - Vilnius: Justitia, 2007. P. 323.

¹⁴⁷ Ten pat. P. 321.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-550/2012.

Aptartinas atvejis kai civilinė byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės – byla baigiama šalių sudaryta taikos sutartimi. Pažymėtina, jog kaip ir Lietuvoje, daugumoje valstybių, šalys, sudarydamos taikos sutartį paprastai padengia kiekviena savo patirtas išlaidas. Taip įprasta Norvegijoje¹⁴⁹, Italijoje¹⁵⁰, Švedijoje¹⁵¹, Lenkijoje¹⁵². Dalyje šalių, kaip pavyzdžiui Suomijoje¹⁵³, šalims nepavykus sutarti dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos, teismas išlaidas paskirto atsižvelgiant į taikos sutartyje patenkintų reikalavimų dalį. Portugalijoje šalys, jei nesutaria kitaip, įprastai moka po pusę bylinėjimosi išlaidų¹⁵⁴, o Vokietijoje – kiekviena savo ir pusę teismo išlaidų¹⁵⁵. Austrijoje taip pat paprastai kiekviena šalis moka savo išlaidas ir pusę teismo išlaidų, o jei šalys taikiai nesutaria dėl tokios tvarkos, teismo paprastai yra įpareigojamos kompensuoti viena kitos išlaidas¹⁵⁶. Paminėtina, jog taikoma ir kita praktika, pavyzdžiui, Slovėnijoje pagal bendrą taisyklę šalims neleidžiama taikos sutartyje sutarti dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo¹⁵⁷.

Kaip nurodoma nacionaliniame civilinio proceso kodekso komentare, jeigu šalys sudarydamos taikos sutartį numato bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, joms neprivaloma laikytis pagrindinių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių (LR CPK 93 straipsnis)¹⁵⁸. Atkreipiamas dėmesys, jog iki 2011 m. LR Civilinio proceso pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo, anksčiau galiojusi nuostata, jog šalims taikos sutartyje nenumačius bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos – teismas šį klausimą išsprendžia pagal civilinio proceso įstatyme numatytas nuostatas, po minėto įstatymo įsigaliojimo buvo pakeista į nuostatą, jog šalims taikos sutartyje neaptarus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos – „teismas bylinėjimosi išlaidų proceso šalims nepaskirsto“ (LR CPK 94 straipsnis 2 d.). Naują šių nuostatų redakciją taikydama Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pažymėjo, kad „jeigu šalys,

¹⁴⁹ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Norway. P. 2 // http://www.personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Norway.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-04.

¹⁵⁰ Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Italy. P. 2 // http://www.personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Italy.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-04.

¹⁵¹ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Sweden. P. 4 // <http://www-personal.umich.edu/~purzel/national./Sweden.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-11-04.

¹⁵² Jakubecki A. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Poland. Lublin, Poland. P. 2 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Poland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.

¹⁵³ Jarkko Männistö. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Finland. P. 4 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Finland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.

¹⁵⁴ Cândida da Silva Antunes Pire. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Portuguese. Faculty of Law, University of Macau Macau SAR, 2010. P.3 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Macau%20%28SAR%29%20%28PRC%29.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.

¹⁵⁵ Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Germany. P. 4 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Germany.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.

¹⁵⁶ Roth M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Austria. P. 4 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Austria.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-09.

¹⁵⁷ Betetto N. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Slovenia. P. 3. http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Slovenia.pdf // prisijungimo laikas: 2013-11-03.

¹⁵⁸ Valančius V., Nekrošius V., ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos.-Vilnius, Justitia. P. 240.

*sudarydamos taikos sutartį, nenumatė bylinėjimosi išlaidų paskirstymo tvarkos, teismas bylinėjimosi išlaidų šalims nepaskirsto. Todėl negražinta žyminio mokesčio dalis nėra paskirstoma*¹⁵⁹.

Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas šalių bylinėjimosi išlaidų sudarius taikos sutartį paskirstymą ir atlyginimą, poziciją pakeitė ganėtinai radikaliai. Visgi, nesunku pastebėti, jog kadangi bylinėjimosi išlaidas sudaro ne tik šalių išlaidos, bet ir kitos, su civiline byla susijusios išlaidos, kaip pavyzdžiui, išlaidos už procesinių dokumentų įteikimą, tad užbaigus bylą taikos sutartimi, turi būti išsprendžiamas ir šių išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimas. Įstatymų leidėjas tiesiogiai jų paskirstymo ir atlyginimo tvarkos nenustatė.

Teismų praktikoje išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimas bylose, kurios užbaigiamos nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės sprendžiamas taip pat derinant atlyginimo ir priešasties teorijų tezes, kaip pavyzdžiui šioje civilinėje byloje: *„išlaidos valstybei turėtų būti atlygintos bet kurios bylos procesinės baigties atveju – tiek priimant sprendimą dėl apeliacinio skundo iš esmės, tiek nutraukiant bylą dėl taikos sutarties joje sudarymo. Vertinant, kas nagrinėjamojoje situacijoje turėtų šias išlaidas valstybės naudai kompensuoti, kolegija priėmė domėn aplinkybę, jog pirmosios instancijos teismas priėmė apeliantei (ieškovei) O. G. nepalankų sprendimą. Taigi šiuo atveju procesinė civilinės bylos baigtis – ginčo išsprendimas taikos sutartimi, kuria atsakovė, nepaisant jos naudai išspręsto ginčo, sutiko padaryti kompromisą ir toliau netęsti šio ginčo su ieškove, nepaisant palankesnės savo procesinės pozicijos, reiškia tik tai, jog jos elgesys buvo iš esmės buvo tinkamas ir sąžiningas. Dar daugiau, tokios bylinėjimosi išlaidos susidarė būtent dėl ieškovės O. G. paduoto apeliacinio skundo ir atsakovei tęsiamos valstybės lėšomis apmokamos teisinės pagalbos apeliacinės instancijos teisme (CPK 96 str. 5 d.)*¹⁶⁰.

Nagrinėjant bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą ginčą išsprendus taikos sutartimi paminėtini užsienio valstybėse taikomi *mokėjimo į teismą* ir panašūs institutai, kuriuos įgyvendindama šalis sumoka tam tikrą sumą į teismo nustatytą sąskaitą, siūlydama kitai šaliai taikos sutarties sąlygas. Šis siūlymas vertinamas tarsi naujas proceso etapas, tad jeigu teismas priteisia ieškovui mažiau, nei siūlė atsakovas, bus pripažįstama, jog ieškovas pralaimėjo proceso etapą nuo atsakovo taikaus siūlymo pateikimo, tad privalo ir atlyginti šio etapo bylinėjimosi išlaidas. Toks institutas taikomas Anglijoje, Velse, Prancūzijoje, Italijoje ir kitose šalyse¹⁶¹. Pritartume doktrinoje¹⁶² išsakomai nuomonei, jog *mokėjimo į teismą* institutas

¹⁵⁹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2140/2012.

¹⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-544-464/2011.

¹⁶¹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 321-322.

¹⁶² Ten pat. P. 323.

įtrauktinas ir į nacionalinį civilinio proceso kodeksą, kaip instrumentas, pasitelkus bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės, skatinantis šalis ginčus spręsti taikiai.

Apibendrinant tai, kas aptarta, pažymėtina, jog nors nacionaliniame civilinio proceso kodekse įtvirtinta nuostata sprendžiant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, kai byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės klausimą spręsti remiantis priežasties teorija, doktrinoje ir teismų praktikoje derinami priežasties ir atlyginimo teorijų postulatai. Taikos sutarties nuostatų reglamentavimą siūlytina papildyti užsienio valstybėse taikomu *mokėjimo į teismą* mechanizmu, skatinančiu šalis spręsti ginčą taikiai bei ribojančiu šalių piknaudžiavimą procesinėmis teisėmis.

3.5. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas ypatingosios teisenos byloje

Šiuo metu galiojančiame LR CPK vienas pagrindinių bylų, nagrinėtinų ieškininės ir ypatingosios teisenos tvarka atribojimo kriterijus – ginčo dėl teisės buvimas ir nebuvimas. Kiti svarbūs kriterijai, lemiantys bylų priskyrimą ypatingosios teisenos byloms – „*bylos pobūdis bei valstybės interesas, kad būtų užtikrinta efektyvi civilinės materialinės subjektinės teisės apsauga bei jos įgyvendinimas*“¹⁶³.

Atsižvelgdamas į ypatingos teisenos specifiką, įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog byloje, nagrinėjamoje ypatingosios teisenos tvarka, dalyvaujančių byloje asmenų bylinėjimosi išlaidos neatlyginamos. Kaip pažymima Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, ypatingosios teisenos byloje šiuo atžvilgiu galioja kitokia nei ginčo teisenos atveju taisyklė – kiekvienas byloje dalyvaujantis asmuo pats atsako už savo išlaidas ir jos nėra atlyginamos¹⁶⁴.

Teisės mokslo atstovai sutinka, jog principas, kad teismo išlaidos byloje dalyvaujantiems asmenims nėra atlyginamos, visiškai atitinka pačią ypatingosios teisenos bylų, kur paprastai nėra priešingų interesų, o pagrindinis tikslas – administruoti materialiosios teisės normas, esmę¹⁶⁵.

LR CPK 443 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta nuostata, jog teismas išnagrinėja bylą ypatingąja teiseną net jeigu kyla ginčas dėl teisės, o suinteresuoti asmenys gali pateikti pareiškimus su savarankiškais reikalavimais. Tad įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę ypatingąja teiseną nagrinėti ir ginčus dėl teisės (LR CPK 443 straipsnis 7 dalis). Atsižvelgiant į tai, teismui suteikiama teisė tais atvejais, kai byloje dalyvaujančių asmenų suinteresuotumas bylos baigtimi yra skirtingas arba jų interesai yra priešingi, proporcingai padalyti turėtas bylinėjimosi išlaidas

¹⁶³ Žemkauskienė I. Ypatingos teisenos prielaidos // Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29). P. 43.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2009.

¹⁶⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V., Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 387.

arba jų atlyginimą priteisti iš dalyvavusio byloje asmens, kurio pareiškimas atmestas (LR CPK 443 straipsnis 6 dalis).

Visgi teisės teorijoje aptariama nuostata kritikuotina. Doktrinos atstovai pažymi, jog įtvirtinta teisės norma suformuota netiksliai: visų pirma, terminas „padalyti“ bylinėjimosi išlaidas nėra vartojama kitose LR CPK normose, todėl jo reikšmė neviseiškai aiški, o antra, LR CPK 443 straipsnio 6 dalis nurodo, jog teismas gali bylinėjimosi išlaidas „padalyti proporcingai“, tačiau neaišku, kokiomis proporcijomis reikia vadovautis¹⁶⁶. Atsižvelgiant į tai, doktrinoje paaiškinama, jog nuostata, kad „bylinėjimosi išlaidos padalijamos proporcingai, turi būti aiškinama kaip reiškianti bylinėjimosi išlaidų paskirstymą proceso šalims pagal proceso materialinį teisinį rezultatą – teismo sprendimo dėl ginčo esmės palankumą byloje dalyvaujantiems asmenims arba jeigu vieno iš byloje dalyvaujančių asmenų interesai tenkinami tik iš dalies, vadovautis proporcingumo principu (LR CPK 93 straipsnio 1 – 2 dalys)¹⁶⁷.

Taigi, nors pagrindinė nuostata ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamosiose bylose yra neatlyginti patirtų bylinėjimosi išlaidų, visgi tam tikrais atvejais kai ypatingą teisena nagrinėjami ir ginčai dėl teisės ar byloje dalyvaujančių asmenų suinteresuotumas bylos baigtimi yra skirtingas, teismas turėtų taikyti principą *pralaimėjęs moka* bei adaptuotą jo formą, o esant būtinybei, remiantis teisingumo bei protingumo principais ir kitas bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą reglamentuojančias taisykles (LR CPK 93 straipsnis).

3.6. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas esant šalių daugumai

Dažniais atvejais teismą pasiekia ginčai kai bent viena šalis – keli ieškovai arba keli atsakovai, tad teismui priėmus sprendimą, jis paprastai būna nenaudingas visiems bendraieškovams arba bendratsakovams. Tokiose situacijose būtina ne tik paskirstyti išlaidas tarp bylą laimėjusios ir pralaimėjusios ginčo pusės, bet ir paskirstyti jas tarp bendraieškovų, bendratsakovų, kitų byloje dalyvaujančių asmenų tarpusavyje.

Užsienio valstybėse ieškant atsakymo į klausimus: ar visi bendraieškovai ar bendratsakovai turi atlyginti kitai šaliai bylinėjimosi išlaidas, kokiomis dalimis paskirstyti bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta tarp bendraieškovų/bendratsakovų ir kokios formos yra jų atsakomybė atlyginti išlaidas, pasirenkami keli pagrindiniai būdai.

Pirmasis valstybėse naudojamas būdas paskirstyti bylinėjimosi išlaidas – adaptuotas principo *pralaimėjęs moka* taikymas, t.y. esant pralaimėjusios šalies daugumai bylinėjimosi išlaidos padalijamos proporcingai dalimis atsižvelgiant į teismo sprendimu materialiniuose

¹⁶⁶ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 339.

¹⁶⁷ Ten pat.

teisiniuose santykiuose nustatytą jų atsakomybę. Jis taikomas Vokietijoje, Ispanijoje, Anglijoje ir Velse bei Belgijoje¹⁶⁸.

Antrasis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo būdas esant pralaimėjusių šalių daugetai – pralaimėjusioms šalims bylinėjimosi išlaidos paskirstomos po lygiai. Šis būdas taikomas Prancūzijoje ir Portugalijoje¹⁶⁹.

Remiantis trečiuoju būdu pralaimėję byla asmenys bylinėjimosi išlaidas įpareigojami atlyginti solidariai. Šios bylinėjimosi išlaidų naštos paskirstymo taisyklės taikomos Italijoje, Škotijoje ir Olandijoje¹⁷⁰.

Yra ir dar viena grupė valstybių, kaip pavyzdžiui Belgija¹⁷¹ ir Japonija¹⁷², kuriose nėra nustatytos konkrečios taisyklės, kaip paskirstyti bylinėjimosi išlaidas esant asmenų daugetai.

Nacionalinis civilinio proceso įstatymas taip pat nereglamentuoja, kaip bylinėjimosi išlaidų atlyginimo našta turi būti paskirstoma esant pralaimėjusių asmenų daugetai, išskyrus bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą tarp grupės narių, pareiškusių grupės ieškinį. Pažymėtina, jog po 2014 m. kovo 13 d. įstatymų leidėjo priimtų LR CPK pakeitimų¹⁷³ buvo įtvirtintas grupės ieškinio įgyvendinimo mechanizmas, numatęs ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą iš grupės narių remiantis dalinės atsakomybės principais. Kadangi asmenys galės pareikšti grupės ieškinį tik nuo 2015 m. sausio 1 d., kai įsigalios priimti civilinio proceso įstatymo pakeitimai, dėl ribotos darbo apimties jų plačiau neanalizuosime.

Teisės doktrinoje vieningo atsakymo dalinė ar solidari atsakomybė turi būti taikoma, taip pat nėra. Dalis teoretikų esant pralaimėjusių šalių daugetai bylinėjimosi išlaidas siūlo skirstyti remiantis dalinės atsakomybės principu, t.y. teismui priėmus sprendimą tenkinti ieškinį, bylinėjimosi išlaidos turi būti paskirstomos visiems atsakovams po lygiai¹⁷⁴. Visgi sutinkama ir kita, argumentuota nuomonė, jog esant pralaimėjusių šalių daugetai bylinėjimosi išlaidos skirstytinos solidariai¹⁷⁵.

Atkreipiamas dėmesys, jog pagal bendrąją nacionalinio įstatymo leidėjo įtvirtintą taisyklę, esant skolininkų daugetai, jų pareiga kreditoriui yra dalinė (LR CK 6.5 straipsnis). Kaip pažymima doktrinoje, remiantis tokiu teisiniu reglamentavimu, pagrįstu bendrąja nuostata,

¹⁶⁸ Mcintosh D., Holmes M. Civil Procesures in EC Countries. An Industry report. London: Lloyd's of London Press Ltd., Davies Arnold Cooper. 2007. P. 90., 132, 291.

¹⁶⁹ Ibid, idem. P. 112, 251.

¹⁷⁰ Ibid, idem. P. 195, 23, 271.

¹⁷¹ Vincent Sagaert V., Samoy I. Cost and fee allocation in civil procedure. International Academy of Comparative Law, 18th World Congress. – Washington D.C, 2012. P.15.

¹⁷² Reimann M. Cost and fee allocation in civil procedure. International Academy of Comparative Law, 18th World Congress. –Washington D.C, 2012. P. 7 – 8.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49, 80, 182 straipsnių ir kodekso papildymo 261¹ bei XXIV¹ skyriumi įstatymas // Teisės aktų registras, 2014-03-27, Nr. 2014-03570.

¹⁷⁴ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 366.

¹⁷⁵ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 346.

solidariosios atsakomybės taikymas konkrečioje situacijoje galimas tik esant teisės normai, numatančiai solidariąją pareigą¹⁷⁶. R. Simaitis, sprenddamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo esant keliems pralaimėjusiems proceso dalyviams klausimą, siūlo atkreipti dėmesį į LR CK 1.1. straipsnio 2 dalyje įtvirtintą subsidiarų LR CK nuostatų dėl turtinių santykių taikymą ir turtiniams santykiams, susijusiems su civiliniu procesu, o būtent subsidariai vadovautis LR CK 6.279 straipsnio 1 dalies nuostatomis, jog bendrai padarę žalos asmenys nukentėjusiam asmeniui atsako solidariai, tad ir esant pralaimėjusių šalių daugtui, šalys, anot autoriaus, įpareigotos atlyginti bylinėjimosi išlaidas solidariai¹⁷⁷. Pralaimėjusi bylą šalis nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo pareigos (taikant subsidiarias normas) gali būti atleista, jei ji įrodo, kad turinčio teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą asmens išlaidos negalėjo būti įvykio (veiksmų), už kurį minėta šalis atsakinga, rezultatas (LR CK 6.279 straipsnio dalis).

Anot S. Selelionytės–Drukteinienės, solidarioji atsakomybė labiau atitinka nukentėjusiojo interesus ir tuo pačiu yra didesnė našta pažeidėjams¹⁷⁸. R. Simaitis patikslina, jog solidarios atsakomybės taikymas geriau apsaugo tiek nukentėjusios šalies teises, kadangi ji gali pasirinkti ar savo reikalavimus tenkinti iš vieno ar kelių asmenų, tiek ir iš dalies pralaimėjusių asmenų interesus, kadangi tarpusavio atgręžtiniai reikalavimai nustatomi remiantis kalte¹⁷⁹.

Analizuojant teismų praktiką skirstant bylinėjimosi išlaidas esant pralaimėjusių asmenų daugtui taip pat sutinkamas skirtingas vertinimas – dalinė ar solidari yra bendratsakovų ar bendraieškovų atsakomybė atlyginti bylinėjimosi išlaidas kitai šaliai. Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 2A-218/2007 dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo įtvirtino bendratsakovų solidarią atsakomybę atlyginti ir bylinėjimosi išlaidas¹⁸⁰. Visgi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija tokį bylinėjimosi išlaidų skirstymą vertino kritiškai, nurodydama, jog *„CPK normos, reglamentuojančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymą, nenumato galimybės šias išlaidas priteisti iš kelių asmenų solidariai, todėl teismas jas turi priteisti ne solidariai, o iš kiekvieno asmens turi būti priteisiama atitinkama išlaidų dalis, išreikšta konkrečia pinigų suma. Apeliacinės instancijos teismas, apskūsta nutartimi išlaidas advokato pagalbai apmokėti ieškovės naudai priteisdamas solidariai iš abiejų atsakovų, netinkamai taikė proceso teisės*

¹⁷⁶ Selelionytė–Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidari ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 238.

¹⁷⁷ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 343.

¹⁷⁸ Selelionytė–Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidari ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 238.

¹⁷⁹ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 343.

¹⁸⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-218/2007.

normas, todėl ši apskųtos nutarties dalis keistina nurodant, kad ieškovės naudai iš kiekvieno atsakovo priteistina po 500 Lt išlaidų advokato pagalbai apmokėti”¹⁸¹.

Nesudėtinga pastebėti, jog įprasta teismų praktika esant pralaimėjusių asmenų daugetai bylinėjimosi išlaidas skirstyti remiantis dalinės atsakomybės principais. Visgi konkretnės pagrįstos argumentacijos, apart to, jog solidari atsakomybė aptariamam klausimui civilinio proceso įstatyme nenumatyta, praktikoje pasigendama.

Svarbu paminėti sveikintiną teismų praktikoje sutinkamą tendenciją – skirstant bylinėjimosi išlaidas esant pralaimėjusių asmenų daugetai, remiamasi ir priežasties teorijos postulatais, atsižvelgiant individualiai į pralaimėjusių bylą asmenų procesinį elgesį ir bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastis¹⁸².

R. Simaitis pažymi, jog solidarios atsakomybės taikymas atlyginant bylinėjimosi išlaidas esant pralaimėjusių asmenų daugetai subsidariai taikant deliktinės atsakomybės taisyklės (LR CK 6.279 straipsnis) leistų teismams apibrėžčiau ir nuspėjiamiau už dabar teismų praktikoje vyraujančias tendencijas taikyti skirtingus kriterijus sprendžiant bylinėjimosi išlaidų naštos esant šalių daugetai klausimus. Sutinkant su autoriumi, norisi pridurti ir tai, jog solidarios atsakomybės taisyklės taikymas remiasi nuostata, jog bendrais veiksmais sukeltą žalą (šiuo atveju bylinėjimosi išlaidas) asmenys privalo atlyginti visi kartu, t.y. solidariai.

Taigi apibendrinami, galime išskirti svarbiausią doktrinoje ir valstybių teismų praktikoje kylančią diskusiją sprendžiant bylinėjimo išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimą esant pralaimėjusių asmenų daugetai atveju – dalinė ar solidari yra šalių atsakomybė atlyginti išlaidas. Nors įstatymų leidėjas aptariamam atveju įtvirtino dalinės atsakomybės principo taikymą, vieningos nuomonės nesutinkama ir nacionalinėje civilinio proceso teorijoje, ir teismų praktikoje. Manytume, jog solidarios atsakomybės taikymas skirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas esant asmenų daugetai kai kuriais atvejais teisingiau ir sąžiningiau užtikrintų šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą.

3.7. Išlaidų advokato pagalbai apmokėti paskirstymas ir atlyginimas

Išlaidų advokatui ir jo padėjėjui¹⁸³ apmokėti savitumą lemia jau vien tai, kad paprastai bylose, kuriose šalį ar šalis atstovauja advokatai, atlygis jiems sudaro didžiąją dalį visų konkrečios bylos bylinėjimosi išlaidų, o kai kuriose valstybėse gali net kelis kartus viršyti šalių

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-70/2011.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2002.

¹⁸³ Išlaidų advokatų padėjėjų pagalbos atlyginimui taikomos tos pačios taisyklės kaip ir advokatų atlygiui, tad toliau kalbėsime tik apie išlaidų, už advokatų paslaugas, paskirstymą ir atlyginimą.

materialinių reikalavimų dydį. Be to, dėl šių išlaidų dydžio šalys sutaria laisvai, jų dydžiai dažnai nėra ribojami arba ribojami ribotai. Šios įvardytos išlaidų, advokatų pagalbai apmokėti, savybės daugumoje šalių, kaip ir Lietuvoje, reikalauja specifinio šių išlaidų paskirstymo ir atlyginimo reglamentavimo, tad svarbu jam skirti atskirą dėmesį.

Remiantis vyraujančiu požiūriu į išlaidų, advokatų pagalbai apmokėti, atlyginimą bylą laimėjusiai šaliai, skiriami trys modeliai:

1. pirmajam modeliui būdinga tai, jog advokatų atlygis nėra ribojamas, taigi galioja visiško išlaidų apmokėjimo advokatams sistema. Šis modelis aiškiausiai išreikštas Anglijoje ir Velse¹⁸⁴;

2. antrojo modelio esmę atskleidžia „amerikietiškoji taisyklė“, nustatanti, jog laimėjusi bylą šalis negali gauti išlaidų, advokato pagalbai apmokėti, atlyginimo iš bylą pralaimėjusios šalies. Ši taisyklė labiausiai įsitvirtinusi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Modelis grindžiama teisingumo kompensacinio ir baudžiamojo aspekto atmetimu. Visgi pažymėtina, jog „amerikietiškoji taisyklė“ Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat atmetama tam tikrose žmonių teisių pažeidimo bylose¹⁸⁵;

3. trečiajam modeliui būdingas dalinis išlaidų atlyginimo advokatų pagalbai apmokėti ribojimas. Šis reglamentavimas plačiai paplitęs ir yra taikomas Vokietijoje, Austrijoje, Olandijoje, daugumoje kitų valstybių¹⁸⁶, taip pat ir Lietuvoje.

Šiuolaikinėje teisinėje valstybėje advokatų išlaidų atlygis paprastai ribojamas vienu iš dviejų būdų: 1. maksimalaus arba minimalaus leistino atlygio dydžio už tam tikrą teisinę paslaugą kriterijus, paprastai įtvirtinamas šalių lentelėse ir sąrašuose (taikomas daugumoje Europos valstybių); 2 „protingų“ išlaidų už advokato paslaugas kriterijus, paprastai atsižvelgiant į sprendžiamo ginčo sudėtingumą, darbo laiką, sąnaudas, advokato kvalifikaciją, patirtį ir pan., teismui suteikiant didesnę diskreciją sprendžiant atlygintiną advokato išlaidų dydį konkrečiu atveju¹⁸⁷.

Aptariant nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintą bylinėjimosi išlaidų už advokato pagalbą atlyginimą, išvelgiamas abiejų minėtų būdų derinimas. Įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato darbo ir laiko sąnaudas bei jos yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio (LR CPK 98 straipsnis). Platesnis nei LR CPK

¹⁸⁴ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P.14-30.

¹⁸⁵ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 354.

¹⁸⁶ Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010. P.14-30.

¹⁸⁷ Simaitis R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė, 2002. P. 47 – 48.

nuostatose kriterijų ratas įtvirtintas Lietuvos Respublikos advokatūros įstatyme¹⁸⁸ bei Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. IR-85 patvirtintose „Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“ (toliau – Rekomendacijos dėl advokatų užmokesčio dydžio)¹⁸⁹, tad minėtų teisės aktų numatyti kriterijai turi būti taikomi sistemiškai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegija, nagrinėdama civilinę bylą Nr. 3K-3-533/2008 yra išaiškinusi, jog remiantis LR CPK 88, 93, 98 straipsniais, teismas, sprenddamas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginio, visų pirma turi atlikti 3 dalykus: 1) nustatyti ar išlaidos yra padarytos (LR CPK 88 straipsnis); 2) remiantis reikalavimais nustatyti jų dydį nesivadovaujant vien atliktais mokėjimais (LR CPK 98 straipsnis); 3) paskirstyti nustatytą bylinėjimosi išlaidų sumą pagal bylos proceso rezultatus (LR CPK 93 straipsnis). Kolegija pažymėjo, jog teismas, sprenddamas dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti dydžio, turi vadovautis LR CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir atsižvelgti į tokias aplinkybes: „1) *Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) nurodytus maksimalius dydžius bei šiame teisės akte nurodytus kriterijus*; 2) *bylos sudėtingumą*; 3) *advokato darbo ir laiko sąnaudas*“¹⁹⁰. Teigiamai vertintina ir šioje byloje išdėstyta pozicija, jog vien tai, kad užmokesčio už advokato teisinę pagalbą dydis neviršija rekomenduotino dydžio, nesuteikia teismui teisės priteisti turėtas išlaidas advokato pagalbai apmokėti: „*Teismas, taikydamas CPK 88 straipsnį ir pagal realumo, būtinumo ir pagrįstumo kriterijus pripažinęs, kad šalis turėjo bylinėjimosi išlaidų ir kad jos turi būti apmokamos, pagal CPK 98 straipsnio 2 dalį sprendžia, ar advokatui už teisinę pagalbą civilinėje byloje asmens sumokėtos sumos visa sumokėta suma pripažįstamos bylinėjimosi išlaidomis ir turi būti atlyginamos. Ne visos faktiškai šalių sumokėtos sumos advokato pagalbai teismo gali būti pripažįstamos pagrįstomis, nes teismas neturi toleruoti pernelyg didelio ir nepagrįsto šalies išlaidavimo*“¹⁹¹. Teisėjų kolegija, aptariamoje byloje vertino tokias aplinkybes, kaip bylos nesudėtingumą, nebūtiną specialų pasirengimą atstovauti ir rengti procesinius dokumentus, naujų teisinių klausimų nagrinėjimo metu nebuvimą, nedideles advokatų darbo sąnaudas, nedidelę ginčo apimtį, nesudėtingus materialinės ir procesinės teisės klausimus¹⁹². Analogiškai advokato pagalbos išlaidų pripažinimo bylinėjimosi išlaidomis kriterijai buvo

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.

¹⁸⁹ Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimas ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. IR-85 dėl „Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008.

¹⁹¹ Ten pat.

¹⁹² Ten pat.

pakartoti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartyje nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-472/2012¹⁹³.

Tęsiant nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo už advokato paslaugas analizę, pažymėtina, jog Rekomendacijose dėl advokatų užmokesčio dydžio įtvirtinta, doktrinoje teigiamai vertinama galimybė išimtiniais atvejais nukrypti nuo nustatytų rekomendacinių maksimalių dydžių, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes bei remiantis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijais. Šia galimybe teismai praktikoje pasinaudoja. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 3K-3-115/2011 išaiškino, jog nors „*Tokie [dideli] atsakovo patirtų išlaidų dydžiai, viena vertus, viršija Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu ir teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. IR-85 patvirtintose Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio (toliau – Rekomendacijos) įtvirtintus maksimalius dydžius, tačiau, kita vertus <...> teismas nurodė konkrečias priežastis (bylos sudėtingumas ir apimtis, atsakovo teismui pateiktų procesinių dokumentų ir įvykusių teismo posėdžių skaičius, ieškinio dalyko keitimai, abi šalys – juridiniai asmenys, dirbantys statybų versle), kurios <...> nagrinėjamu atveju neprieštarauja protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams, CPK 88, 98 straipsnių bei Rekomendacijų nuostatomis*“¹⁹⁴.

Nagrinėjant advokatų atlygiui priteistinių išlaidų dydį svarbu aptarti ir nevienareikšmiškai vertinamą advokatų atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties bei ieškinio sumos ir mokamo tik sėkmingos bylos atveju esant sąlyginiam susitarimui (*pactum de quota litis* susitarimui), todėl dar vadinamą *sėkmės/sąlyginiu* atlyginimu praktika.

Nacionalinėje doktrinoje vieni iš pagrindinių argumentų, pateisinančių *sąlyginį* atlygį advokatams – galimybės nepasiturintiems asmenims realizuoti teisę į teisminę gynybą ir sutarties laisvės principo įgyvendinimas¹⁹⁵. Užsienio doktrinoje šio susitarimo šalininkai pažymi, jog *sąlyginiai* susitarimai skatina advokatus teikti kvalifikuotas teises paslaugas, riboja nekompetentingų priemonių ribojimą bei padalina bylos pralaimėjimo riziką klientui ir advokatui¹⁹⁶.

Kita vertus, susitarimai dėl *sėkmės* atlygio sulaukia ir griežtos kritikos. Kaip pažymima teisės doktrinoje, advokato užmokestis už paslaugas turi būti protingas, tuo tarpu *sėkmės*

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-472/2012.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115/2011.

¹⁹⁵ Grigienė J., Čerka P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje // Teisės apžvalga Nr. 2 (9), 2012. P. 9-10.

¹⁹⁶ Santore R., Viard A. D. Legal fee restrictions, moral hazard, and attorney efforts // Journal of Law and Economics. 2001. Nr. 44. P. 47.

mokesčio dydis praktikoje paprastai neatitinka protingumo standartų¹⁹⁷. Be to, doktrinoje aptinkama nuomonė, jog advokatai šiais susitarimais skatinami imtis visų įmanomų, net ir neteisėtų būdų bei priemonių, teigiamam rezultatui pasiekti, o jų atlygis tokiais atvejais nėra susijęs su suteiktų faktinių teisinių paslaugų mastu¹⁹⁸. R. Mulleratas, gindamas advokatų ir dalinai priimamų teismo sprendimų nepriklausomumą, tokius susitarimus skatina griežtai drausti¹⁹⁹. Pažymėtina, jog raginimai drausti nagrinėjamus susitarimus aptinkami ne tik doktrinoje, bet ir tarptautiniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekso 3.3.1. punktas imperatyviai nurodo draudimą sudaryti *pactum de quota litis* susitarimą, su išimtimis, jog toks susitarimas galimas kuomet remiamasi oficialiai patvirtintais įkainiais arba yra kontroliuojamas kompetentingos institucijos²⁰⁰. Tačiau, kaip pažymima doktrinoje, Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekso *ratione personae* ir *ratione materiale* taikymo sritis apima Europos Sąjungos advokatų tarptautinę veiklą, tad nedraudžiama *pactum de quota litis* susitarimus valstybėms narėms įtvirtinti nacionaliniuose įstatymuose²⁰¹.

Visgi *pactum de quota litis* susitarimai Europos valstybėse įgyvendinami ribotai. Jie draudžiami Vokietijoje, Ispanijoje. Kaip papildomas susitarimas laimėjus bylą galimas Lenkijoje, Bulgarijoje²⁰².

Aptariant nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintą *pactum de quota litis* susitarimo reglamentavimą, paminėtina, jog advokato atlygio, priklausančio nuo bylos sėkmės, reglamentavimas Lietuvoje kito: 1998 m. LR Advokatūros įstatymo 44 straipsnio 2 dalyje²⁰³ buvo įtvirtintas draudimas susitarti dėl advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, 1999 m. Advokatūros įstatymo 44 straipsnio²⁰⁴ nuostatos jau buvo papildytos, leidžiant sėkmės susitarimus žalos, padarytos asmens sveikatai, atlyginimo bylose. Ir galiausiai šiuo metu galiojančio LR Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 2 dalyje²⁰⁵ įtvirtinta liberali nuostata, numatanti galimybę tiek civilinėse, tiek baudžiamosiose bylose susitarti dėl *sąlyginio* atlygio už

¹⁹⁷ Grigienė J., Čerka P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje // Teisės apžvalga. 2012, Nr. 2 (9), 2012.

¹⁹⁸ Montvydienė I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109). P. 86.

¹⁹⁹ Mullerat R. Proposal for a broadening of the concept of lawyers' independence in the Model Rules of Professional Conduct. American Bar Association ABA Commission on Evaluation of the Rules of Professional Conduct Ethics 2000. Public Hearing, Atlanta, 1999 //

<http://www.americanbar.org/aba.html>; prisijungimo laikas: 2014-10-27.

²⁰⁰ Code of Conduct for Lawyers in the European Union // <http://www.ccebe.org>; prisijungimo laikas: 2014-10-27.

²⁰¹ Montvydienė I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109). P. 86.

²⁰² Europos Komisija. Teismo proceso išlaidos //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37--maximize-lt.do; prisijungimo laikas: 2014-10-27.

²⁰³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1840.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas 44 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 104-2975.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.

advokato paslaugas. Atkreipiamas dėmesys, jog išskyrus tai, kad minėtame LR Advokatūros įstatymo straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog šie susitarimai negali prieštarauti advokatų veiklos principams, jokių kitų taisyklių, reglamentuojančių šiuos susitarus šalies teisės aktuose nenustatyta. Doktrinoje atkreipiamas dėmesys, jog vieninteliai kriterijai, taikomi *sėkmės* mokesčio advokatui dydžiui, yra protingumo, sąžiningumo ir advokatų veiklos principai, o toks reglamentavimas neabejotinai nepakankamas ir sudaro galimybes advokatams piknaudžiauti²⁰⁶. I. Montvydienė, remdamasi JAV patirtimi, pažymi, jog siekiant užtikrinti tinkamą *pactum de quota litis* susitarimo įgyvendinimą, būtinas detalus reglamentavimas, numatantis šių susitarimų sudarymo sąlygas, vykdymo tvarką bei ribojimus, reikalavimus tokio pobūdžio susitarimuose detaliam aptarti patį teigiamą rezultatą, jo pasiekimo momentą, honoraro sumokėjimo tvarką pasiekus rezultatą bei bylą užbaigus be teismo sprendimo dėl ginčo esmės (pvz., atsisakius ieškinio, sudarius taikos sutartį ir kt.), advokato patirtų išlaidų padengimo sąlygas ir tvarką. Autorė priduria, jog būtinas ir draudimų tam tikrų kategorijų bylose (pvz., kylančiose iš šeimos teisinių santykių) sudaryti *pactum de quota litis* susitarimus nustatymas, kuris padėtų išvengti šio instituto neteisėtumo ir prieštaravimų visuomenės interesams²⁰⁷.

Nagrinėjamos temos aspektu svarbu išskirti dar vieną dėl *pactum de quota litis* susitarimo įgyvendinimo, kaip ir bendrai dėl advokatų išlaidų priteisimo kylančią problemą – LR CPK 98 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog išlaidos „advokato paslaugoms apmokėti negali būti priteisiamos, jei prašymas dėl jų priteisimo bei išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos baigties“, tad šalis, pretenduojanti, kad jai būtų atlygintos advokato paslaugoms skirtos išlaidos iki bylos nagrinėjimo iš esmės baigties privalo pateikti teismui prašymą dėl tokių išlaidų atlyginimo ir pateikti išlaidas patvirtinančius įrodymus.

Teismų praktikoje²⁰⁸ laikomasi nuostatos, jog išlaidų priteisimui nepakanka tik sudarytos teisinės pagalbos sutarties, o reikalingi išlaidų dydį patvirtinantys dokumentai (sąskaita, PVM sąskaita – faktūra, kvitas), tad kadangi *sėkmės* atlygis advokatui mokamas po bylos baigties paaiškėjimo, *pactum de quota litis* susitarimų atveju nesudaromos galimybės šaliai prisiteisti advokatui sumokėtą *sėkmės* mokesį. Doktrinoje šią probleminę situaciją siūloma spręsti įtvirtinus reglamentavimą, jog *sėkmės* atlygis sprendimo priėmimo dieną turėtų būti priteisiamas atsižvelgiant į faktiškai atliktą advokato darbą teikiant teisinę pagalbą byloje, remiantis Rekomendacijose dėl priteistino užmokesčio nustatytais maksimaliais atlygio dydžiais

²⁰⁶ Grigienė J., Čerka P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje // Teisės apžvalga. 2012, Nr. 2 (9). P. 9-10.

²⁰⁷ Montvydienė I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109). P. 86.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. spalio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-408/2010 pažymėjo, jog „...> nepateikus įrodymų, patvirtinančių, jog advokato išrašyta sąskaita atstovaujama asmeniui yra apmokėta, pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį šaliai advokato atstovavimo išlaidos negali būti priteisiamos <...>“.

(LR CPK 98 straipsnis 2 d.)²⁰⁹. Įtvirtinus šias nuostatas laimėjusiai šaliai būtų „*bent iš dalies kompensuojamos išlaidos už advokato pagalbą, kita vertus, klientui atsisakius vykdyti sąlyginio atlyginimo susitarimą ar jį nuginkijus, advokatas užsitikrintų, kad jam bus atlyginta už atliktą darbą*“²¹⁰.

Nagrinėjant civilinio proceso įstatyme įtvirtintą kategorišką nuostatą, jog išlaidos už advokato paslaugų apmokėjimą negali būti priteisiamos, jei prašymas dėl jų priteisimo bei išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, pastebėtina, jog teismų praktikoje ji vertinama ne taip griežtai. Praktiškai taikant minėtą nuostatą teismai²¹¹ vadovaujasi pakankamai sena, bet reikšminga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-7-861/2001, kurioje buvo išaiškinta, jog šalies teisė prisiteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą neturėtų būti ribojama vien dėl to, jog šalis sąžiningai protingą laiką uždelsė faktiškai atsiskaityti su advokatu²¹². Šiais ir panašiais atvejais teismų praktikoje patvirtinama šalies teisė kreiptis į teismą dėl papildomo sprendimo priėmimo (LR CPK 277 straipsnio 1 dalies 3 punktas)²¹³.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija yra nurodžiusi, jog teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų paneigta laimėjusios bylą šalies teisė atgauti patirtas bylinėjimosi išlaidas, priešingu atveju būtų pažeisti teisingumo, protingumo principai bei civilinio proceso tikslas ginti asmenų, kurių teisės ar saugomi interesai pažeisti, interesus²¹⁴. Taigi civilinio proceso įstatyme įtvirtinta ribota galimybė atgauti išlaidų už advokato pagalbą apmokėjimo atlyginimą teismų praktikoje aiškinama plačiau užtikrinant anksčiau nurodytų principų įgyvendinimą. Pažymėtina, jog nors 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto derinimo metu buvo svarstoma galimybė įstatyme įtvirtinti nuostatas dėl papildomo sprendimo priėmimo priteisiant išlaidas už advokato paslaugų apmokėjimą, galutiniame įstatymo projekte, manytume nepagrįstai šių pakeitimo nuostatų buvo atsisakyta.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima reziumuoti, jog nacionalinis įstatymų leidėjas skirstant ir atlyginant atlygio už advokato paslaugas apmokėjimo išlaidas, įtvirtino sveikintiną maksimalių rekomenduotinų įkainių ir „protingų išlaidų“ kriterijų derinimą. Abejonių kelia

²⁰⁹ Montvydienė I. Pacta de quota litis, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisinei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109).

²¹⁰ Ten pat.

²¹¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-610-527/2006.

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų 2001 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-861/2001.

²¹³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-610-527/2006.

²¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-232/2013.

įvairus vertintinų aplinkybių svarstant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimus spektras įtvirtintas LR CPK, LR advokatūros įstatyme ir Rekomendacijose dėl advokatų užmokesčio dydžio. Manytume, jog LR CPK įtvirtintas platesnis kriterijų spektras įneštų aiškumo priteisiant išlaidas ir vienodintų teismų praktiką. Detalesnė reglamentacija būtina siekiant užtikrinti tinkamą *pactum de quota litis* susitarimo įgyvendinimą bei suteikiant teisę ginčo šaliai įstatymo nustatyta tvarka įgyvendinti teisę į atlygio už advokato paslaugas atlyginimą, kuomet šalis sąžiningai protingą laiką uždelsė faktiškai atsiskaityti su advokatu ir nepateikė prašymo dėl išlaidų priteisimo bei išlaidų dydį patvirtinančių įrodymų iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.

4. BYLINĖJIMOSI IŠLAIDŲ PASKIRSTYMAS IR ATLYGINIMAS VALSTYBEI IR IŠ VALSTYBĖS BIUDŽETO

Valstybė į bylinėjimosi išlaidų kompensavimo teisinį santykį „įstoja“ vienai ar abiem ginčo šalims turint bylinėjimosi išlaidų mokėjimo lengvatą, kadangi šiais atvejais bylinėjimosi išlaidos *atlyginamos* iš valstybės biudžeto arba į jį.

Apžvelgus valstybių civilinio proceso įstatymus, nesudėtinga pastebėti, jog paprastai bylinėjimosi išlaidų lengvatos taikomos dviem atvejais: nustatant atleidimą nuo bylinėjimosi išlaidų (visų arba dalies) ginčiuose, kylančiuose iš konkrečių teisinių santykių arba siejant su ieškovu/pareiškėju, kaip specifiniu subjektu ir antras atvejis – atleidimas nuo bylinėjimosi išlaidų, kuomet proceso šaliai ar šalims teikiama valstybinė teisinė pagalba.

Daugumoje šalių, kaip Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Bulgarijoje, Italijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje pareiškėjai/ieškovai atleidžiami nuo bylinėjimosi išlaidų ar jų dalies mokėjimo ginčiuose, kylančiuose iš darbo teisinių santykių, bankroto bylose, bylose dėl vaiko išlaikymo bei dėl turtinės ir neturtinės žalos, susijusios su asmens sveikatos sužalojimu ar nusikalstama veikla²¹⁵. Lengvatos taikomos taip pat ir prokurorams, ginantiems viešą interesą, kai kurioms kitoms valstybinėms ir nevyriausybinėms įstaigoms bei organizacijoms (pvz. Bulgarijos Raudonojo Kryžiaus Organizacija²¹⁶). Latvijoje be įvardytų atleidimo nuo bylinėjimosi mokesčių pagrindų taikomos lengvatos ir santykiuose, kylančiuose iš paveldėjimo teisinių santykių bei bylose dėl globos nustatymo²¹⁷. Estijoje jos taikomos ir įstatymų numatytais atvejais ginčiuose,

²¹⁵ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Latvija. Estija. Bulgarija. Italija. Slovėnija. Vengrija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2014-10-22.

²¹⁶ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Bulgarija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-bg-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

²¹⁷ Europos Komisija: Teismo išlaidos // Latvija // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lv-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

susijusiuose su rinkimų teisiniais santykiais²¹⁸. Visgi yra šalių, kaip pavyzdžiui, Graikija, kuriose įstatymų leidėjas bylinėjimosi išlaidų lengvatų nėra numatęs²¹⁹.

Bylinėjimosi išlaidų lengvatos asmenims, kuriems skirta valstybinė teisinė pagalba, taikomos daugumoje valstybių: Lietuvoje, Latvijoje, Vokietijoje, Vengrijoje, Austrijoje, Maltoje, Lenkijoje, Suomijoje²²⁰. Paminėtina, jog Austrijoje nuo proceso pabaigos praėjus trejiems metams valstybinę teisinę pagalbą gavusių šalių gali būti paprašyta grąžinti gautą sumą, jei jų finansinė padėtis yra pagerėjusi²²¹.

Nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos šios pagrindinės bylinėjimosi išlaidų lengvatos: 1. *visiškai* atleidžiami nuo žyminio mokesčio ir kitų bylinėjimosi išlaidų asmenys, nurodyti LR CPK 83 straipsnio 1 dalies 1 – 14 punktuose. 2. *dalinai* atleidžiami nuo žyminio mokesčio mokėjimo asmenys, kai teismas įvertinęs asmens turtinę padėtį, patenkina jo prašymą dėl žyminio mokesčio mokėjimo iš dalies (LR CPK 83 straipsnio 2 dalis). Doktrinoje pažymima, jog veikdamas *ex officio* teismas negali šiuo atveju asmens atleisti nuo žyminio mokesčio mokėjimo visiškai, o turi įvertinti ar asmens prašymo motyvai yra pagrįsti ir kiek patenkintų motyvų pagrindu mažintinas mokėtinas žyminis mokestis²²². 3. Žyminio mokesčio mokėjimas *atidedamas* asmenims, atsižvelgiant į jų turtinę padėtį pagal asmens prašymą (LR CPK 84 straipsnis). Šiuo atveju žyminis mokestis mokamas ne avansu, o priėmus teismo sprendimą arba nutartį. 4. Nuo bylinėjimosi išlaidų *100 proc. arba 50 proc.* mokėjimo atleidžiami asmenys dėl sunkios turtinės padėties. Šis atleidimo kriterijus įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme²²³, nurodant, jog asmenys, turintys teisę gauti antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, atleidžiami nuo žyminio mokesčio ir su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų (išskyrus LR CPK 88 straipsnio 1 dalies 6 ir 9 punktuose nurodytas bylinėjimosi išlaidas).

Dėl ribotos darbo apimties apžvelgėme tik pagrindinius teisės aktų įtvirtintus atvejus, kuriais šalys yra iš dalies ar visiškai atleidžiamos nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo. Nors nurodytais ir panašiais atvejais *paskirstant ir atlyginant* bylinėjimosi išlaidas taikomos iš esmės tos pačios, ankstesnėje dalyje jau aptartos bylinėjimosi išlaidų naštos skirstymo taisyklės, į teisinį santykį įstojus valstybei, kaip specifiniam subjektui, civilinio proceso įstatyme įtvirtintos

²¹⁸ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Estija //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-ee-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

²¹⁹ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Graikija //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-el-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

²²⁰ Europos Komisija: Teismo išlaidos. Latvija. Vokietija. Vengrija. Austrija. Malta. Lenkija. Suomija //

https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

²²¹ Jean A. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. Austria. Submitted by Benedikt Spiegelfeld Country Expert. 2007. P. 66 psl. //

https://e-justice.europa.eu/content/costs_of_proceedings-37-at-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.

²²² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. - Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 323.

²²³ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Valstybės žinios, 2005. Nr. 18-572.

ir specialios taisyklės, kurių ypatumus plačiau nagrinėsime šioje darbo dalyje, apžvelgdami bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo iš ir į valstybės biudžetą ypatumus.

4.1. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas valstybei

Valstybė reikalavimą į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą paprastai perima kuomet byla laimėjusi šalis turi ar buvo pasinaudojusi atleidimo nuo bylinėjimosi išlaidų lengvatomis. Tokiu atveju byla pralaimėjusiai (iš dalies ar visiškai) šaliai paprastai atsiranda pareiga valstybei sumokėti bylinėjimosi išlaidas, kurių neįmokėjo byla laimėjusi šalis.

Reglamentuodamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimą į valstybės biudžetą įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog proporcingai patenkintai ieškinio reikalavimų daliai iš atsakovo į valstybės biudžetą išieškomos bylinėjimosi išlaidos, nuo kurių mokėjimo ieškovas buvo atleistas (LR CPK 96 straipsnio 1 dalis), o jeigu ieškinys yra atmetamas, bylinėjimosi išlaidos išieškomos į valstybės biudžetą iš ieškovo, kuris nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo neatleistas (LR CPK 96 straipsnio 2 dalis). Jeigu ieškinys patenkinamas iš dalies, o atsakovas atleistas nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo, bylinėjimosi išlaidos išieškomos į valstybės biudžetą iš ieškovo, neatleisto nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo, proporcingai atmetai jo ieškinio reikalavimų daliai (LR CPK 96 straipsnio 3 dalis). Taigi iš esmės pareiga atlyginti bylinėjimosi išlaidas valstybei remiasi principu *pralaimėjęs moka* bei adaptuota jo forma ieškinio patenkinimo iš dalies atveju, atsižvelgiant į visų pareikštų ir patenkintų šalių materialinių reikalavimų vertės santykį.

Kaip nurodoma doktrinoje, analogiškos kaip ir paskirstant ir atlyginant išlaidas tarp proceso šalių, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo į valstybės biudžetą taisyklės taikomos ir nustatant atlygintinas išlaidas valstybei kai byla baigiama nepriėmus teismo sprendimo dėl ginčo esmės, ypatingos teisenos bylose, esant asmenų daugumai ir kitas atvejais²²⁴.

Pažymėtina, jog 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo nuostatomis, įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei taisyklių atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir priežastis, dėl kurių išlaidos susidarė. Taigi įtvirtino galimybę vadovautis priežasties teorijos postulatais ir atlyginant išlaidas valstybei.

Minėtu LR CPK pakeitimo įstatymu buvo įtvirtinta dar viena sveikintina naujovė – neišieškoti iš ginčo šalies į valstybės biudžetą bylinėjimosi išlaidų, jei bendra išieškotina suma yra mažesnė už teisingumo ministro kartu su finansų ministru nustatytą minimalią valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų sumą²²⁵. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi

²²⁴ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 373.

²²⁵ Lietuvos Respublikos CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2011. Nr. 85-4126. 51 straipsnis. 96 straipsnio papildymas 5, 6 ir 7 dalimis.

išlaidų sumos nustatymo“ buvo įtvirtinta minimali valstybei priteistina bylinėjimosi išlaidų suma – 10,00 Lt²²⁶. Viena vertus, minėta nuostata vertinama teigiamai, kadangi itin mažų bylinėjimosi išlaidų sumų priteisimas ir išieškojimas į valstybės biudžetą dėl gerokai didesnių už gaunamą naudą išieškojimo investicijų ilgą laiką buvo kritikuojamas. Kita vertus, kyla klausimas ar pasirinkta dešimt litų suma yra pakankamai pagrįsta remiantis protingumo ir ekonomiškumo principais. Šalia įtvirtintos naujovės doktrinoje siūloma nustatyti ir teisinį reglamentavimą atsisakyti vykdyti mažų sumų išieškojimą ir kuomet jis yra neracionalus dėl skolininko sunkios materialinės padėties²²⁷.

Iš dalies šie doktrinos siūlymai įtvirtinti nustačius galimybę teismui iš *dalies* atleisti asmenį nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, kai išlaidų išieškojimas iš esmės pablogintų fizinio asmens ar jo šeimos turtinę padėtį arba kai bylinėjimosi išlaidų išieškojimas į valstybės biudžetą neįmanomas dėl objektyvių priežasčių (LR CPK 96 straipsnio 7 dalis). Įstatymų leidėjas įtvirtino nuostatą, jog prašymas „iš *dalies* atleisti nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei turi būti motyvuotas ir pagrįstas įrodymais“ (LR CPK 96 straipsnio 7 dalis). Paminėtina, jog civilinio proceso įstatyme įtvirtinta aptariama galimybė iš dalies atleisti asmenį nuo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo jau 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto derinimo metu sulaukė kritikos dėl nuostatos nekonkretumo, neaiškumo, įtvirtintų vertinamojo pobūdžio sąvokų bei apsunkinamo teismų darbo, vertinant tą aplinkybę, jog valstybei priteistinos išlaidos nėra didelės²²⁸. Kol kas pasigendama ne tik aptariamoms nuostatom analizės doktrinoje, bet ir ginčų sprendimų dėl šios nuostatos taikymo aukštesnės instancijos teismų praktikoje.

Analizuojant aptariamą nuostatą taikymo žemesnės instancijos teismuose praktiką, paminėtina Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo (šiuo metu Vilniaus miesto apylinkės teismo) nutartis nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 2-4809-862/2012, kurioje teismas, vadovaudamasis protingumo principu, sprendė, jog visų priteistų bylinėjimosi išlaidų sumokėjimas į valstybės biudžetą iš esmės pablogintų atsakovo turtinę padėtį, atimtų galimybę teikti dukrai išlaikymą atsižvelgdamas į tai, kad atsakovo per mėnesį gaunamos pajamos – 350 Lt socialinės pašalpos ir vertindamas tą aplinkybę, jog atsakovas yra registruotas Darbo biržoje²²⁹. Kauno miesto apylinkės teismas civilinėje byloje Nr. 2-7893-375/2012, nagrinėdamas prašymą dėl bylinėjimosi išlaidų valstybei mokėjimo iš dalies atleidimo, vertindamas aplinkybes, jog pareiškėjas turi asmenine nuosavybe priklausančio nekilnojamojo turto, 2008 m. pabaigoje jam priklausė ir kilnojamas turtas – dvi transporto priemonės, kurių pareiškėjas jau 2009 m. pradžioje neturėjo

²²⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“ // Valstybės Žinios. 2011, Nr. 134-6373.

²²⁷ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 379.

²²⁸ Apylinkių teismų teisėjų sąjunga. Dėl CPK pakeitimų //

<http://www.atts.lt/teises-aktu-tobulinimas/del-cpk-pakeitimu-2009-01-12>; prisijungimo laikas: 2014-12-13.

²²⁹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2012 m. lapkričio mėn. 29 d nutartis civilinėje byloje Nr. 4809-862/2012.

bei tai, jog pareiškėjo pajamos – 650 Lt darbo užmokestis ir 300 Lt neįgalumo išmoka, darė išvadą, „kad pareiškėjo turtinė padėtis nėra tokia ypatingai sunki, kaip kad deklaruoja pareiškėjas, kad netenkinus jo prašymo ir neatleidus iš dalies nuo priteistų bylinėjimosi išlaidų bus pažeisti gyvybiškai svarbūs interesai, iš esmės pablogės šio asmens turtinė padėtis“²³⁰. Taigi pirmoje aptartoje civilinėje byloje buvo keliamas protingumo kriterijus, antroje – ypatingai sunkios padėties ir gyvybiškai svarbių interesų kriterijai. Įstatymų leidėjui neįtvirtinus konkrečių sunkios padėties vertinimo kriterijų, taip pat neįvardijus galimų objektyvių priežasčių sąrašo, ši terpė palikta teismų praktikos ir doktrinos išaiškinimams.

Remiantis aptariamomis LR CPK 96 straipsnio nuostatomis, reglamentuojančiomis bylinėjimosi išlaidų atlyginimą į valstybės biudžetą, valstybei atlyginamos ir valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidos. Remiantis LR CPK 99 straipsniu valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidas teismas priteisia *ex officio*, gavęs duomenis apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą organizuojančios institucijos apskaičiuotas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidas. Pažymėtina, jog taikant valstybės antrinės teisinės pagalbos teikimą reglamentuojančias nuostatas teismų praktikoje išryškėjo LR CPK ir LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nuostatų nesuderinamumas, kadangi „*ties dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidų atlyginimo, tiek dėl asmens patirtų išlaidų už advokato, teikusio antrinę teisinę pagalbą, atlyginimo turi būti sprendžiama toje pačioje byloje, kurioje teikta teisinė pagalba, prašymą atlyginti jas valstybei pateikus iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos*“²³¹. Tuo tarpu pagal LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo normas, patirtų išlaidų dydis nustatomas tik advokatui baigus teikti antrinę teisinę pagalbą, t. y. jau pasibaigus procesui byloje, kurioje buvo teikiama teisinė pagalba. Taigi tokiu atveju suinteresuotam asmeniui neturint galimybės patirtų išlaidų įrodymus ir prašymą jas atlyginti pateikti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos buvo ribojama galimybė atgauti patirtas bylinėjimosi išlaidas. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nagrinėjamoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2013 nurodė, jog „*toks teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų paneigta asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, teisė gauti jo patirtų bylinėjimosi išlaidų, be kita ko, išlaidų advokato pagalbai, atlyginimą, priešingu atveju būtų pažeisti bendrieji teisingumo ir protingumo principai bei CPK 2 straipsnyje įtvirtintas civilinio proceso tikslas ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus*“. Teismas pridūrė, jog „*tais atvejais, kai teismas neišsprendžia bylinėjimosi išlaidų ar jų dalies atlyginimo ar paskirstymo klausimo, gali būti priimtas papildomas sprendimas (CPK 277 straipsnio 1 dalies 3 punktas)*“.

²³⁰ Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-012-375/2012.

²³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2013.

galimybė į civilinio proceso įstatymą įtvirtinta visiškai neseniai, t.y. 2013 m. gegužės 9 d. priėmus LR CPK 99, 466, 467, 469, 472, 506, 507 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą²³².

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima reziumuoti, jog po reikšmingų ir teigiamų LR CPK 96 ir 99 straipsnių nuostatų papildymo, bylinėjimosi išlaidų reglamentavimas atlyginant išlaidas į valstybės biudžetą vertintinas teigiamai. Detalesnės reglamentacijos pasigendama dėl vertintinų aplinkybių ir kriterijų atleidžiant šalį nuo dalies išlaidų atlyginimo valstybei.

4.2. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš valstybės biudžeto

Valstybė dalyvauja bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo teisiniuose santykiuose ne tik kuomet bylinėjimosi išlaidos yra priteisiamos valstybės naudai, bet ir kai bylinėjimosi išlaidos priteisiamos iš valstybės biudžeto.

Iki 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš valstybės biudžeto lėšų taisyklės nebuvo susistemintos. Minėtu įstatymu LR CPK nuostatos buvo papildytos nauju 96¹ straipsniu, numatančiu bylinėjimosi išlaidų atlyginimą iš valstybės biudžeto keliais atvejais, kuriuos plačiau aptarsime.

Visų pirma, paminėtina, jog įgyvendinant būtinybę ieškoti teisinių būdų, galinčių užtikrinti veiksmingą visuotinai reikšmingų viešųjų interesų apsaugą ir gynybą, LR CPK 49 straipsnyje įtvirtinta prokuroro, valstybės ir savivaldybių institucijų ir kitų asmenų teisė pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti. Taigi šioje situacijoje sprendimą ar nutartį dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš valstybės biudžeto teismas gali priimti išnagrinėjęs bylą, kuomet yra visiškai ar iš dalies atmestas prokuroro, valstybės ar savivaldybės institucijos ieškinytis ar pareiškimas viešajam interesui ginti. Bylose su nurodytais ieškovais/pareiškėjais atsakovui proporcingai atmestų ieškinio reikalavimų daliai bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš prokuratūrai ar ieškinį pareiškusios valstybės ar savivaldybės institucijai skirtų biudžeto lėšų (LR CPK 96¹ straipsnis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodyta, jog analogiškų nuostatų turi būti laikomasi ir tuo atveju, kai prokuroras, pareiškęs ieškinį viešajam interesui ginti, dalies savo reikalavimų atsisako dėl priežasčių, nepriklausančių nuo atsakovo veiksmų (pvz., kai iškėlus bylą, atsakovas pašalino pažeidimą)²³³.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog nors civilinio proceso įstatymas imperatyviai įtvirtina, jog prokuroras, valstybės ar savivaldybės institucijos, ginant viešąjį interesą yra atleidžiamas/os

²³² Lietuvos Respublikos CPK 99, 466, 467, 469, 472, 506, 507 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2013. Nr. Nr. 54-2681.

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-572/2013.

tik nuo žyminio mokesčio mokėjimo, teismų praktikoje²³⁴ ir doktrinoje²³⁵ sutinkama, jog šie ieškovai, gindami viešąjį interesą, yra atleidžiami ir nuo kitų su bylos nagrinėjimu susijusių bylinėjimosi išlaidų.

Priėmus 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymą iš dalies buvo išspręstas ir svarbus doktrinoje ir teismų praktikoje kritikuotas ir nevienareikšmiškai spręstas klausimas dėl to, koks subjektas turėtų atlyginti bylinėjimosi išlaidas, jeigu įstatymu įtvirtintų ieškovų/pareiškėjų (prokuroro, valstybės ar savivaldybės institucijos) ieškinys viešajam interesui ginti yra atmestas. Iki 2011 m. LR CPK pakeitimų šis klausimas buvo sprendžiamas remiantis LR CPK 96 straipsnio 4 dalimi, nurodančia, jog bylinėjimosi išlaidos tokiu atveju yra apmokamos iš valstybės biudžeto lėšų. Teismų praktikoje nagrinėjamas klausimas buvo sprendžiamas įvairiai, nurodant, jog bylinėjimosi išlaidos turi būti atlyginamos iš valstybės biudžeto lėšų²³⁶, iš Generalinės prokuratūros²³⁷ ar tiesiog iš valstybės lėšų²³⁸. Įstatymų leidėjas pasinaudojo doktrinoje²³⁹ nurodomais šios spragos sprendimo siūlymais, tad šiuo metu galiojančioje civilinio proceso įstatymo redakcijoje nurodoma, jog atmetus prokuroro, valstybės ar savivaldybės institucijos ieškinį viešajam interesui ginti, bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš prokuratūrai ar ieškinį pareiškusios valstybės ar savivaldybės institucijai skirtų biudžeto lėšų (LR CPK 96¹ straipsnio 1 dalis).

Taigi įstatymų leidėjas, reglamentuodamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimą bylose, kuriose ginant viešąjį interesą ieškinį pareiškia, *prokuroras, valstybės ar savivaldybės institucijos*, ieškinį visiškai atmetus paskirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas įtvirtino principą *pralaimėjęs moka*, o ieškinį atmetus iš dalies – adaptuotą šio principo taisyklę (LR CPK 96¹ straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu viešo intereso gynimo bylose, kai ieškinį pareiškia *kiti, įstatymo suteiktą teisę turintys subjektai* bei bylose, kuomet ieškinį pareiškianti *šalis yra gavusi valstybės garantuojamą teisinę pagalbą*, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimas sprendžiamas remiantis ir kitomis LR CPK 93 straipsnyje numatytomis bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo tarp proceso šalių taisyklėmis (LR CPK 96¹ straipsnio 2 dalis), t.y. teismas gali ir nukrypti nuo pagrindinių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastis.

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2006.

²³⁵ Terebeiza Ž. Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme // Jurisprudencija. 2008 Nr. 7(109). P. 95.

²³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-123/2005.

²³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 29 d. konsultacija Nr. A3-97 // Teismų praktika. 2004. Nr. 20.

²³⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-412/2007.

²³⁹ Terebeiza Ž. Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme // Jurisprudencija. 2008 Nr. 7(109). P. 96.

Dar viena situacija, kurioje bylinėjimosi išlaidos atlygintinos iš valstybės biudžeto lėšų, susijusi su darbo teisiniais santykiais. Reglamentuodamas ginčų, kylančių iš darbo teisinių santykių, nagrinėjimą teisme, įstatymų leidėjas įtvirtino teismo teisę ir galimybę, nagrinėjant bylą pagal darbuotojo ieškinį, ir nustačius, kad ieškinys pareikštas ne tam asmeniui *ex officio* įtraukti dalyvauti byloje antrąjį atsakovą. Tokiu atveju, kai yra atmestas ieškinys atsakovui, kuris pagal LR CPK 414 straipsnio 2 dalį įtrauktas dalyvauti byloje teismo iniciatyva, jo turėtos bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš teismui tam skirtų valstybės biudžeto lėšų (LR CPK 96¹ straipsnio 3 dalis). Doktrinoje pažymima, jog analogiškai reikėtų spręsti ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymą bei atlyginimą ir tais atvejais kai teismas *ex officio* į bylos nagrinėjimą įtraukia trečiąjį asmenį, nepareiškiantį savarankiškų reikalavimų²⁴⁰.

Aptarėme LR CPK 96¹ straipsnyje *Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš biudžeto lėšų* įtvirtintus atvejus, kuomet bylinėjimosi išlaidos atlyginamos iš valstybės biudžeto lėšų. Tačiau tai tik keli civilinio proceso įstatyme įtvirtinti atvejai. Išskyrus advokato išlaidas iš valstybės biudžeto lėšų bylinėjimosi išlaidų atlyginimas, išreiškiant teisinės gynybos teorijos postulatus numatytas ir ypatingosios teisenos bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniumi, nežinia kur esančiu bei mirusiu, taip pat dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniumi (LR CPK 468 straipsnio 3 dalis, 473 straipsnio 3 dalis, 478 straipsnio 2 dalis).

Iš valstybės biudžeto lėšų atlyginamos ir išlaidos, turėtos dėl prarastos teismo ar vykdomosios bylos atkūrimo (LR CPK 575 straipsnio 1 dalis). Ši nuostata doktrinoje sulaukia kritikos, kadangi ši taisyklė suprantama ir paaiškinama, kuomet byla prarandama teisme ir priešingai – nesuprantama ir keistina, kuomet kalbama apie vykdomosios bylos praradimą, kadangi po institucinės antstolių sistemos reformos už vykdomųjų bylų saugojimą yra atsakingi privatūs antstoliai, tad ir atsakomybė už bylų praradimą turėtų tekti būtent jiems, o ne valstybei²⁴¹.

Apibendrinant bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo iš valstybės biudžeto lėšų taisyklių nuostatas, viena vertus, sveikintinas dalykas, jog 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu papildžius LR CPK 96¹ straipsniu, buvo susisteminta dalis taisyklių, reglamentuojančių bylinėjimosi išlaidų atlyginimą iš valstybės biudžeto. Kita vertus, nors minėto straipsnio pavadinimas „Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas iš biudžeto lėšų“ leidžia tikėtis bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei bendrų taisyklių ar bent pagrindinių atlyginimo principų, minėtu straipsniu įtvirtintos tik kelios bylinėjimosi išlaidų atlyginimą konkrečiomis aplinkybėmis sprendžiančios taisyklės.

²⁴⁰ Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 375.

²⁴¹ Ten pat.

IŠVADOS

Remiantis magistro darbe atlikta užsienio ir nacionalinių teisės aktų, doktrinos ir teismų praktikos analize, galima daryti išvadą, jog įvade iškelta hipotezė, jog atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijų derinimą išreiškiančios bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės užtikrina optimalų bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą, pasitvirtino. Siekiant didesnio nacionalinio civilinio proceso įstatyme įtvirtintų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių efektyvumo, derinant atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijas, būtini tam tikrų teisės normų pakeitimai.

1. Bylinėjimosi išlaidas galima apibūdinti kaip byloje dalyvaujančių asmenų mokesčius už procesinius teismo veiksmus ir kitas, šių asmenų ir teismo, paprastai pinigines, su konkrečios civilinės bylos nagrinėjimu susijusias išlaidas. Lietuvos, kaip ir daugumos valstybių, civilinio proceso įstatymuose įtvirtintas klasikinis bylinėjimosi išlaidų klasifikavimas – bylinėjimosi išlaidas sudaro žyminis mokestis ir kitos, su bylos nagrinėjimu susijusios išlaidos.

2. Kiekvieno civilinio proceso pabaigoje remiantis atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijų postulatais turi būti išsprendžiamas bylinėjimosi išlaidų kompensavimo naštos klausimas, t.y., visų pirma, teismas patirtas bylinėjimosi išlaidas tarp proceso šalių paskirsto t.y. padalina ir, antra, nustato, kas ir kokia dalimi jas atlygins – proceso šalis ar valstybė. Nacionaliniame civilinio proceso įstatyme reglamentuojant bylinėjimosi išlaidų kompensavimo naštos teisinius klausimus nevienareikšmišką ir painų sąvokų bylinėjimosi išlaidų *paskirstymas* ir *atlyginimas* naudojimą siūloma keisti apsiribojant nuosekliu sąvokos *atlyginimas* vartojimu.

3. Tinkamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių reglamentavimas ir optimalus jų taikymas užtikrina bent dalies valstybės teismų sistemos ir laimėjusios šalies išlaidų kompensavimą, skatina civilinių teisinių santykių dalyvius savanoriškai vykdyti prievoles, nereikšti nepagrįstų reikalavimų, iškilus ginčui rinktis paprastesnius jų sprendimo būdus, taikiai susitarti bei nepiknaudžiauti procesinėmis teisėmis.

4. Ieškinio patenkinimo atveju, apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose, kaip ir ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjant ginčus dėl teisės, bylinėjimosi išlaidų paskirstymas ir atlyginimas remiasi pagrindiniu principu *pralaimėjęs moka*, bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo naštos nustatymą siejančiu su materialaus ginčo išsprendimo teisme rezultatu bei adaptuota jo forma ieškinio patenkinimo iš dalies atveju. Sveikintina 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu įtvirtinta priežasties teoriją išreiškianti galimybė teismui nukrypti nuo bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių, atsižvelgiant į šalių procesinį elgesį ir priežastis, dėl kurių bylinėjimosi išlaidos susidarė.

5. Nors nacionaliniame civilinio proceso įstatyme *expressis verbis* įtvirtinta nuostata LR CPK 93 straipsnio 1 ir 2 dalių taisyklės taikyti skirstant tik žyminį mokestį už apeliacinius,

kasacinius skundus bei prašymus dėl proceso atnaujinimo, šios taisyklės pagal vėlesnio proceso etapo baigtį turi būti ir yra taikomos skirstant ir visas kitas minėtų civilinio proceso etapų bylinėjimosi išlaidas. Įstatymų leidėjas įtvirtino pirmosios instancijos teismo teisę išspręsti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą, jeigu aukštesnės instancijos teismas, pakeitęs teismo sprendimą arba priėmęs naują sprendimą to nepadarė, tačiau šio klausimo perdavimas pirmos instancijos teismui minėtais atvejais pažeidžia proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo principus.

6. Nors LR CPK 94 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo, kai byla baigiama nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės, klausimą spręsti remiantis tik priežasties teorijos postulatais, turi būti derinamos ir atlyginimo teorijos tezės įvertinant, kokioje bylos nagrinėjimo stadijoje byla užbaigta nepriėmus sprendimo dėl ginčo esmės ir kurios šalies atžvilgiu priimtas teismo baigiamasis aktas yra palankesnis. Nacionalinių taikos sutarties nuostatų reglamentavimą siūlytina papildyti užsienio valstybėse taikomu *mokėjimo į teismą* mechanizmu, skatinančiu šalis spręsti ginčą taikiai bei ribojančiu piknaudžiavimą procesinėmis teisėmis.

7. Esant pralaimėjusių asmenų daugumai bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimas doktrinoje ir teismų praktikoje sprendžiamas nevienareikšmiškai. Vien dėl to, kad pralaimėjusios šalies pusėje yra keli subjektai, nereiškia, kad jie privalo atlyginti visas kitos šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas remiantis dalinės atsakomybės principais. Jei konkrečių išlaidų atsiradimą nulėmė tik vienas proceso šalies subjektas – išlaidos priteistinos tik iš jo. Solidari atsakomybė labiau užtikrina bylą laimėjusios šalies teisėtus interesus, tad ši atsakomybės rūšis skirstant ir atlyginant bylinėjimosi išlaidas asmenų daugeto atveju teismų praktikoje neturėtų būti atmetama visais atvejais, vien dėl formaliai įstatyme tiesiogiai neįtvirtinto jos taikymo.

8. Lietuvos įstatymų leidėjas, skirstant ir atlyginant atlygio už advokato paslaugas išlaidas, įtvirtino maksimalių rekomenduotinų įkainių ir „protingų išlaidų“ kriterijų derinimą. Skirtingi LR CPK, LR advokatūros įstatyme ir Rekomendacijose dėl advokatų užmokesčio dydžio numatyti vertintini kriterijai, sprendžiant advokato pagalbos apmokėjimo išlaidų paskirstymo ir atlyginimo klausimus, turi būti derinami ir vertinami realumo, būtinumo ir pagrįstumo aspektu. Tai, jog šalis sąžiningai protingą laiką uždelsė faktiškai atsiskaityti su advokatu, neturėtų riboti šalies teisės į šių bylinėjimosi išlaidų kompensavimą. Be to gerinant advokato atlygio išlaidų atlyginimo įgyvendinimą būtina detaliai reglamentuoti *sąlyginių* susitarimų sudarymo sąlygas, vykdymo tvarką bei ribojimus.

9. 2011 m. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas teigiamai papildė reglamentavimo paskirstant ir atlyginant išlaidas į valstybės biudžetą nuostatas remiantis

priežasties teorijos tezėmis bei įtvirtinant minimalios valstybei priteistinos sumos ribą. Pastarųjų metų nacionalinio civilinio proceso įstatymo pakeitimai užpildė įstatymo spragą atlyginant išlaidas valstybei už valstybės antrinės teisinės pagalbos teikimą, įtvirtinus galimybę šias išlaidas priteisti papildomu sprendimu. Teigiamai vertinamos ir LR CPK nauju 96¹ straipsniu sukonkretinant lėšų šaltinį susistemintos bylinėjimosi išlaidų atlyginimo iš valstybės biudžeto taisyklės.

Aušra Ramaškaitė

2014-03-26

el. paštas: ausra.ramaskaite@gmail.com

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Nacionaliniai, užsienio ir tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai

1. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64–1840.
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 44 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 104 – 2975.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13 – 308.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 –1340.
6. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50 – 1632.
7. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas // Valstybės žinios. 2005. Nr. 18 – 572.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85 – 4126.
9. Lietuvos Respublikos CPK 99, 466, 467, 469, 472, 506, 507 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2013, Nr. 54-2681.
10. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su civilinės bylos nagrinėjimu, dydžių ir jų išmokėjimo aprašo tvarkos patvirtinimo“. Nauja redakcija nuo 2011-10-06 // Valstybės žinios. 2011, Nr. 120-5662.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 6 d. įsakymas „Dėl išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu civilinėje byloje, dydžių ir mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 131-6257.
12. Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimas ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. IR-85 dėl „Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1845.
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. Nr. 1R-352 įsakymas „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4682.
14. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos Finansų ministro įsakymas „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 134-6373.

15. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49, 80, 182 straipsnių ir kodekso papildymo 261¹ straipsniu bei XXIV¹ skyriumi įstatymas // Teisės aktų registras, 2014-03-27, Nr. 2014-03570.
16. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=19841&Condition2;> prisijungimo laikas: 2013-10-28.
17. 1952 Code of Civil Procedure. Republic of Bulgaria // http://www.vks.bg/english/vksen_p04_02.htm; prisijungimo laikas: 2013-10-21.
18. 1963 Slovakia Code of Civil Procedure of 4 December 1963 last amendment: 501/2001 // <http://www.jafbase.fr/docUE/Slovaquie/CODE%20ProcCvi.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-22.
19. 1998 Code of Civil Procedure of the Republic of Estonia. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>; prisijungimo laikas: 2013-09-19.
20. 1998 Civil procedure law of the Republic of Latvia. http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191081; prisijungimo laikas: 2013-09-19.
21. 1998 Code of Conduct for Lawyers in the European Union // <http://www.ccbe.org>; prisijungimo laikas: 2014-10-27.
22. 2005 Code of Civil Procedure of the Republic of France // http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1962/13735/.../Code_39.pdf; prisijungimo laikas: 2013-09-19.

2.Specialioji literatūra

1. Andrews N. English civil procedure: fundamentals of the new civil justice system. – Oxford: Oxford University press, 2003.
2. Bolzanas D. Proceso atnaujinimo civilinėse bylose esmė ir paskirtis. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis“ mokslinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: VI Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
3. Bouvier J. Law Dictionary. – Boston: The Boston Book Company, 1987
<http://www.duhaime.org/LegalDictionary/C/Costs.aspx>; prisijungimo laikas: 2014-09-28.
4. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2.

5. Hodges Ch., Vogenauer S., Tulibacka M. The costs and funding litigation. A comparative perspective. – Oxford and Portland, 2010.
6. Grigienė J., Čerka P. Advokato atlyginimo, priklausančio nuo bylos baigties, reglamentavimas bei problemos Lietuvoje“ // Teisės apžvalga. 2012, Nr. 2 (9).
7. Koch H., Diedrich F. International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Germany. The Hague – London – Boston: Kluwer Law International. 2006.
8. Laužikas E., Mikelėnas V. Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T.1.
9. Lee R.W. The elements of Roma Law. With a Translation of the Institutes of Justinian. London: Sweet and Maxwell.
10. Loos M. B. M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Netherlands. Electronic Journal of Comparative Law, 2010.
11. Marues G. Portugese System of Civil Procedure. In civil Justice in Crisis. Comparative Perspectives of Civil Procedure. – Oxford: Oxford University Press, 2001.
12. Martin R., Martin J. International Encyclopedia of Laws: Civil Procedure. France. – The Hague London – Boston: Kluwer Law International.
13. Maxeiner. J. Cost and fee allocation in Civil procedure. – Ludwig Maximilian University, Munich, Germany, 2010.
14. Mathias R. Costs and fees allocation in civil procedure. – New York, Springer, 2012.
15. McIntosh D., Holmes M. Civil Procesures in EC Countries. An Industry report. London: Lloyd’s of London Press, 2007.
16. Montvydienė I. *Pacta de quota litis*, kaip alternatyva valstybės garantuojamai teisei pagalbai užtikrinti civilinėse bylose // Jurisprudencija. 2008, Nr. 7(109).
17. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1999.
18. Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure: A Synthesis. – New York, Spreinger, 2012.
19. Santore, R., Viard, A. D. Legal fee restrictions, Moral hazard, and attorney efforts // Journal of Law and Economics. 2001. Nr. 44.
20. Selelionytė-Drukeitinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidari ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121).
21. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius, Justitia, 2007.
22. Simaitis R. Išlaidų sumokėti už advokato pagalbą atlyginimo problemos // Teisė. 2002. Nr. 45.

23. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003, Nr. 47.
24. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų samprata // Justitia. 2004. Nr. 6 (54).
25. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų atlyginimas ir paskirstymas įsigaliojus naujiems civiliniam ir civilinio proceso kodeksams // Teisė. 2003. Nr. 47.
26. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų paskirstymas apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose ir kai taisyklė „pralaimėjęs moka“ netinka // Justitia. 2004. Nr. 7 (58);
27. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos: Civilinio proceso kodekso spragų pildymo problematika // Teisė. 2004, Nr. 51; Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidų samprata // Justitia. 2004. Nr. 6 (54);
28. Terebeiza Ž. Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme // Jurisprudencija. 2008 Nr. 7(109).
29. Valančius V., Nekrošius V., ir kt. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. – Vilnius, Justitia.
30. Valančius V., Brazdeikis A. Kitoks požiūris į nuostolius dėl piknaudžiavimo civiliniu procesu // Jurisprudencija. 2011, 18(4).
31. Vincent Sagaert V., Samoy I. Cost and fee allocation in civil procedure. International Academy of Comparative Law, 18th World Congress. – Washington D.C, 2012.
32. Walter H. International Encyclopedia of Law: Civil Procedure. Austria. The Hague London – Boston: Kluwer Law International. 2011.
33. Žemkauskienė I. Ypatingos teisenos prielaidos // Jurisprudencija. 2003. Nr. 37(29). P. 47.
34. Žolynas M. Vykdyto proceso reformos apžvalga ir teisinis vertinimas. – Vilnius, 2005.

3. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 8 d. nutartis AB „Kasyba“ v AB „Lietuvos taupomasis bankas“ civilinėje byloje Nr. 3K-7-861/2001.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 30 d. nutartis Ž. V. v Vilniaus miesto valdyba civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2002.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 30 d. konsultacija Nr. A3-86 // Teismų praktika. 2003, Nr. 19.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 29 d. konsultacija Nr. A3-97 // Teismų praktika. 2004. Nr. 20.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2004 m. gegužės mėn. 20 d. nutarimas Nr. A3-106 // Teismų praktika. 2004. Nr. 19.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 23d. nutartis K. J. v viešoji įstaiga „Kūrybinis centras“ civilinėje byloje Nr. 3K-3-205/2005.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 25 d. sprendimas „Dėl Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 4 d. prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 432 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ patvirtintos Sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštaruja LR Konstitucijai.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 24 d. nutartis Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Č. R., R. S. ir kt. civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2006.
9. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 20 d. nutartis J. A. P. v T. L, UAB „Gembė“ civilinėje byloje Nr. 2-610-527/2006.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 20 d. nutartis P. N. v M.S. civilinėje byloje Nr.3K-3-56/2007.
11. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis M. B. v V.V. ir M. Ž. civilinėje byloje Nr. 2A-218/2007.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 21 d. nutartis E. Š. v Lietuvos advokatūra civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2008.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis A. B. v V. N. civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2008.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis G.S. v K. M. civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. A. T. įmonė ir kt., bylos Nr. 3K-3-442/2009.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis M. P. v UAB „Vevira“ civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2009.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 27 d. nutartis AB „Snoras“ v G. A. civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2009.

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis 595-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija v. P. A. civilinėje byloje Nr. 3K-3-360/2010.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 21 d. nutartis Siemens Osakeyhtio Lietuvos filialas v UAB „Urbico“ civilinėje byloje Nr. 3K-3-408/2010.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis M. B. v V.V. ir M. Ž. civilinėje byloje Nr. 3K-7-70/2011.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 15 d. nutartis UAB „Vaivorykštė“ v UAB „AR10“ civilinėje byloje Nr. 3K-3-115/2011.
22. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 14 d. nutartis S. M. v AB „Prospero polis“ civilinėje byloje Nr. 2-1707/2011.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. J. G. v. A. G. civilinėje byloje Nr. 3K-7-111/2012.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis A. B. v. V. G., VĮ Registrų centras civilinėje byloje Nr. 3K-3-550/2012.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio mėn. 6 d. nutartis M. K. v. UAB „IF draudimas“ civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2012.
26. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 08 d. nutartis IĮ „Stiksas“ v UAB „Joniškio hidrostatyba“ civilinėje byloje Nr. 2A-2140/2012.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis L. J. V. v P. A. T. civilinėje byloje Nr. 3K-3-472/2012.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis A. B. v. V. G. civilinėje byloje Nr. 3K-3-550/2012.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis J. G. v A. G. civilinėje byloje Nr. 3K-7-111/2012.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 19 d. nutartis I. B. G. v. 214-oji butų savininkų bendrija civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2013.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje I. B. G. v. 214-oji butų savininkų bendrija, bylos Nr. 3K-3-232/2013.

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 12 d. nutartis J. K. v J. N. civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2013.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 15 d. nutartis, civilinėje byloje Kauno apygardos vyriausiasis prokuroras v. Marijampolės savivaldybės administracija ir kt., bylos Nr. 3K-3-572/2013.
34. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-218/2007.
35. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis Vilniaus miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras, Vilniaus apskrities viršininko administracija ir kt. civilinėje byloje Nr. 2A-412/2007.
36. Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų kolegijos 2011 m. balandžio 4 d. nutartis Vilniaus miesto savivaldybės v L. B. civilinėje byloje Nr. 2A-459-340/2011.
37. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis O. G. v D. K. ir S. J. civilinėje byloje Nr. 2A-544-464/2011.
38. Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-012-375/2012.
39. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2012 m. lapkričio mėn. 29 d. nutartis J.S. v V.J. civilinėje byloje Nr. 4809-862/2012.

4. Kita literatūra

1. Apylinkių teismų teisėjų sąjunga. Dėl CPK pakeitimų // <http://www.atts.lt/teises-aktu-tobulinimas/del-cpk-pakeitimu-20090112#sthash.4vRkV2dt.dpuf>; prisijungimo laikas: 2014-12-13.
2. Betetto N. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Slovenia // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Slovenia.pdf; prisijungimo laikas: 2013-09-07.
3. Civilinio teismo proceso Europos Sąjungoje išlaidų skaidrumo tyrimas // https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2013-09-07.
4. Cândida da Silva Antunes Pire. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Portuguese. Faculty of Law, University of Macau Macau SAR, 2010 // http://wwwpersonal.umich.edu/~purzel/national_reports/Macau%20%28SAR%29%20%28PRC%29.pdf; prisijungimo laikas: 2013-09-07.
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://dz.lki.lt>; prisijungimo laikas: 2014-09-27.

6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Suvestinės sutartys. Pagrindinių teisių chartija. – Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2010. P. 389.
7. Europos Komisija: Teismo proceso išlaidos // https://ejustice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-lt.do; prisijungimo laikas: 2014-11-27.
8. Europos Komisija: Dokumentų įteikimas // http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doceclt.htm; prisijungimo laikas: 2013-10-06. 2014-11-27.
9. Europos Sąjungos valstybių narių teismų sistemos. Nacionalinė teismų administracija // http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga.../esteismu_sistemas.doc; prisijungimo laikas: 2013-10-26.
10. Hurst W. B. More Tort reform. What is „loser pays“? // <http://blog.billhurst.com/2013/01/attorneys-fees-loser-pays/>; prisijungimo laikas: 2013-10-02.
11. Jakubecki A. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Poland. Lublin, Poland.// http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Poland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.
12. Männistö J. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Finland // http://wwwpersonal.umich.edu/~purzel/national_reports/Finland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-03.
13. Jean A. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Country report. Austria. Submitted by Benedikt Spiegelfeld Country Expert. 2007 https://e-justice.europa.eu/content_/costs_of_proceedings-37-at-lt.do?member=1; prisijungimo laikas: 2014-11-27.
14. Leigh L. J. The Effect of a Loser-Pays Rule on the Decisions of an American Litigant // <http://business.uni.edu/economics/Themes/loos.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-10-02.
15. Teismų statistika // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/%20> prisijungimolaikas: 2014-02-27.
16. Gryphon M. Assessing the effects of a „Loser pays“ rule on the American legal system: an economic analysis and proposal for reform // <http://www.rutgerspolicyjournal.org/sites/rutgerspolicyjournal.org/files/issues/83/JLPP8-3Gryphon.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-09-28.
17. Männistö J. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Finland. 2010 / http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Finland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-26;

18. Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Norway // http://www.personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Norway.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-04.
19. Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Sweden // <http://www-personal.umich.edu/~purzel/national.../Sweden.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-11-04.
20. Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Germany // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Germany.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-07.
21. Reimann M. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Spain // http://wwwpersonal.umich.edu/~purzel/national_reports/Spain.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-24.
22. Männistö J. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Finland. 2010 // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Finland.pdf; prisijungimo laikas: 2013-10-26;
23. Marianne R. Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. Austria // http://www-personal.umich.edu/~purzel/national_reports/Austria.pdf; prisijungimo laikas: 2013-11-04.
24. Cahill BL. N. Legal Costs. 2005 // <http://www.justice.ie/en/JELR/ComparResearch.pdf/Files/ComparResearch.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-11-04.

SANTRAUKA

Bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės

Pagrindinės sąvokos: *bylinėjimosi išlaidos, paskirstymo ir atlyginimo taisyklės, „pralaimėjęs moka“*

Tinkamai reglamentuotos ir taikomos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės – instrumentas, užtikrinantis bent dalies bylą laimėjusios šalies ir teismo išlaidų kompensavimą bei skatinantis teismo proceso ekonomiškumą, operatyvumą ir teisingumą. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro baigiamajame darbe analizuojamos ir tiriamos nacionalinio civilinio proceso įstatyme įtvirtintos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės.

Pirmoje magistrinio darbo dalyje siekiant nuodugniai išanalizuoti bylinėjimosi išlaidų sampratą, gilinamasi į bylinėjimosi išlaidų, kaip specifinės išlaidų kategorijos požymius ir sąvoką. Nustačius, jog Lietuvoje esant klasikiniam bylinėjimosi išlaidų klasifikavimui bylinėjimosi išlaidos skirstomos į žyminį mokestį ir išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu, aptariamos šios bylinėjimosi išlaidų rūšys.

Antroje darbo dalyje analizuojama nacionaliniame civilinio proceso įstatyme painiai vartojamų terminų – bylinėjimosi išlaidų „paskirstymas“ ir „atlyginimas“ reikšmės ir jų atribojimas. Nagrinėjamos bylinėjimosi išlaidų paskirstymą ir atlyginimą aiškinančios nubaudimo, atlyginimo, priežasties ir teisinės gynybos teorijos. Taip pat ir optimalių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių įgyvendinamos funkcijos.

Trečioje darbo dalyje tiriamos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo tarp proceso šalių pagrindinės taisyklės: *pralaimėjęs moka*, adaptuota šio principo forma patenkinus dalį šalies reikalavimų, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklės apeliacijos, kasacijos ir proceso atnaujinimo stadijose, taip pat ypatingos teisenos tvarka nagrinėjamosiose bylose. Atskiras dėmesys skiriamas bylinėjimosi išlaidų paskirstymui ir atlyginimui esant pralaimėjusių asmenų daugumai ir ypatybėms skirstant bylinėjimo išlaidų už atlygį advokato paslaugoms apmokėti našta.

Paskutinėje darbo dalyje nagrinėjami bylinėjimo išlaidų paskirstymo ir atlyginimo į ir iš valstybės biudžeto ypatumai.

Darbo pabaigoje pateikiamos atliktos analizės išvados, nurodomos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir atlyginimo taisyklių teisinio reglamentavimo problemos ir pateikiamos jų sprendimo rekomendacijos.

SUMMARY

Rules of allocation and compensation of litigation costs

Key words: *litigation costs, rules of allocation and compensation, „the lost party pays“*

Properly regulated and applied rules of litigation costs allocation and compensation is an instrument that secures at least part of case winning party's and court's costs compensation and stimulates economy, efficiency and fairness of proceedings. Taking that into account, rules of litigation costs allocation and compensation that are acknowledged in the law of national civil procedure are analyzed and studied in this master's thesis.

In order to analyze conception of litigation costs thoroughly it is gone deep into the attributes and definition of the litigation costs as a specific category of costs in the first part of master thesis. After determination that according to classic classification of litigation costs they are divided into proceeding fee and costs related to case hearing, these types of litigation costs are discussed.

Terms „allocation“ of litigation costs and „compensation“ of litigation costs that are used confusing in the law of national civil procedure and their separation is analyzed in the second part of thesis. Theories of penalty, remuneration, reason and legal defense that are explaining allocation and compensation of litigation costs are studied as well as realizable functions of optimum rules of litigation cost's allocation and compensation.

In the third part of thesis the main rules of litigation cost's allocation and compensation between the process parties are studied: „the lost party pays“, adapted form of this principle when the claim of the party is granted partially, appeals of rules of allocation and compensation of litigation costs in cassation and process renewal stages also special procedure in proceedings. Special attention is given to the allocation and compensation of litigation costs in cases with multiple lost parties and particularity dividing burden of litigation costs for lawyers' services fee.

Peculiarities of litigation costs allocation and compensation into and from the state budget is studied in the last part of the thesis.

Conclusions of performed analysis are presented at the end of the thesis as well as the main problems of legal regulations for rules of allocation and compensation of litigation costs and recommendations for their solution.